

*'Oh oh Den Haag, mooie stad achter de duinen
de Schilderswijk, de Lange Poten en het Plein
Oh oh Den Haag, ik zou met niemand willen ruilen
meteen gaan huilen als ik geen Hagenees zou zijn'*

Kenniswerkers in de stad Den Haag

Net zo thuis in de stad als een Hagenees?

**Rosanne Muileboom
Masterthesis Sociologie
Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid
studentnummer 315133**

Begeleider: Prof. Dr. G. Engbersen

Juni 2011

Beste lezer,

Voor u ligt mijn masterscriptie. Deze sociologische scriptie heeft als onderwerp de participatie van kenniswerkers in Den Haag.

Prof. Dr. G. Engbersen wees mij op een lopend onderzoek van de Erasmus Universiteit naar geslaagde migranten. Na een onderzoek naar de allochtone middenklasse is dit onderzoek verder uitgebreid met onderzoek naar kennismigranten ofwel kenniswerkers/expats genoemd. De Erasmus Universiteit is hiermee gestart in Rotterdam en heeft later ook onderzoek in Den Haag gedaan. Maar het onderzoek in Den Haag was nog erg kleinschalig. Daarom is besloten om dit uit te breiden.

Door face-to-face interviews met expats af te nemen, kon ik de Erasmus Universiteit aan data helpen en gebruik maken van allerlei bestaande informatie binnen de Erasmus Universiteit. Gelukkig was dit een geslaagde samenwerking.

In dit document staat het resultaat van het onderzoek. Hiervoor wil ik een aantal mensen bedanken. Allereerst Prof. Dr. G. Engbersen voor de begeleiding en Katja Rusinovic en Marianne van Bochove voor de informatie over het veldwerk.

Natuurlijk wil ik mijn collega's van de Stichting KMR (Kennisinstructuur Mainport Rotterdam) en de onderwijsbegeleidingsdienst CED-Groep bedanken voor de vrijheid om aan mijn studie te kunnen werken. Daarnaast wil ik speciaal Peter Wolfgram noemen omdat hij de 'gouden tips' heeft gegeven voor het bereiken van de laatste resultaten. En de helaas overleden directeur KMR, Dhr. Rob van der Moolen wil ik bedanken voor zijn vertrouwen in mijn kunnen. Ook privé hebben veel mensen voor mij klaar gestaan tijdens het schrijven van deze scriptie waarbij mijn ouders en Frank Kuijken vooral in het zonnetje gezet moeten worden.

Ik wens u veel plezier bij het lezen van dit onderzoek.

Rosanne Muileboom

Inhoud

1: Inleiding.....	4
1.1: Den Haag, de stad van kenniswerkers	4
1.2: Kenniswerkers en herkomst.....	6
1.3: Beleid kennismigranten.....	8
1.4: Onderzoeksvraag.....	9
1.5: Leeswijzer	10
2: Theoretisch kader.....	11
2.1: Theoretisch model.....	11
2.2: Lokale participatie en sociale contacten	12
2.3: Verbondenheid met de stad	15
2.4: Identificatiepatronen	18
2.5: Afsluiting theorie en verwachtingen	22
3: Onderzoeksopzet.....	24
3.1: Steekproef	24
3.2: Gegevensverzameling	25
3.3: Operationalisatie en gegevensverwerking.....	26
3.4: Respondenten	28
4: Onderzoeksresultaten	30
4.1: Participatie en sociale contacten	30
4.1.1: Activiteiten van kenniswerkers	31
4.1.2: Contacten in de Nederlandse samenleving.....	33
4.1.3: Taalkennis.....	34
4.1.4: Samenvatting participatie en sociale contacten	34
4.2: Verbondenheid met de stad	35
4.3: Identificatiepatronen	37
4.5: Samenvatting onderzoeksresultaten.	43
5: Conclusie en aanbevelingen.....	44

1: Inleiding

Den Haag, die mooie stad achter de duinen, is uitgegroeid tot een internationaal bekende stad met eenzelfde allure. In deze stad is een groot aantal internationale bedrijven gevestigd die medewerkers aantrekken vanuit de hele wereld. Ook kenniswerkers vestigen zich in Den Haag en omgeving.

Kenniswerkers zijn hoogopgeleide mensen die vanuit het buitenland aangetrokken worden om een bedrijfsfunctie te vervullen. Er is al veel bekend over de waarde van kenniswerkers voor de Nederlandse economie. De waardering van kenniswerkers blijkt uit de mate waarin regeringen van allerlei landen¹ proberen deze hoogopgeleiden naar zich toe te trekken. Maar hoe deze groep zich maatschappelijk ontwikkelt komt minder aan bod in de literatuur.

Daarom wordt in dit onderzoek ingegaan op de maatschappelijke participatie van kenniswerkers en op hun verbondenheid en identificatie met de stad Den Haag. Er is voor de stad Den Haag gekozen vanwege de vele internationale bedrijven en instellingen die zich hier hebben gevestigd.

In dit inleidende hoofdstuk zal besproken worden hoe de stad Den Haag zich opstelt ten opzichte van kenniswerkers en welke voorzieningen er zijn. Ook het aantal kennismigranten in Nederland en hun herkomst komen aan bod. Hierna zal kort ingegaan worden op het nationale beleid van de Nederlandse overheid en zal de probleemstelling van het onderzoek gepresenteerd worden.

1.1: Den Haag, de stad van kenniswerkers

Den Haag, de stad voor kenniswerkers bij uitstek door het grote aantal internationale bedrijven, de vele ambassades en internationale juridische organisaties, is zich bewust van het belang van kenniswerkers voor de lokale economie.

Het exacte aantal kenniswerkers dat werkt en woont in Den Haag en omgeving is niet bekend. In het rapport 'over de rode loper' (Van Bochove et al, 2010:12) wordt gesproken over 27.500 kenniswerkers met als bron de nota 'Werken aan de wereld in Den Haag' (Gemeente Den Haag, 2005:25) en over 35.000 a 40.000 expats met als bron de Engelstalige website van de gemeente Den Haag (www.denhaag.com). Ondanks dat het exacte aantal kenniswerkers niet bekend is geven deze aantallen wel aan dat een structureel deel van de bevolking in Den Haag bestaat uit kenniswerkers. Den Haag had op 1 januari 2010, 489.271 inwoners (denhaag.buurtmonitor.nl). Hierdoor is het aantal kenniswerkers minimaal 5 à 8% van de bevolking.

Voor al de kennismigranten heeft de gemeente Den Haag in samenwerking met de Immigratie en Naturalisatie dienst (IND) sinds februari 2010, een nieuwe werkwijze voor toelating tot verblijf in Nederland ingesteld. Dit geldt enkel voor kennismigranten die werken voor bedrijven die vallen

¹ Bijvoorbeeld in het verdrag van Lissabon in het jaar 2000, waarin het belang van de kenniseconomie in Europa wordt benadrukt.

onder de 'kennismigrantenregeling'. De regeling houdt in dat het bedrijf waar de kennismigrant werkt voorafgaand aan het verblijf van een kenniswerker in Nederland, een aanvraag voor toelating tot verblijf kan indienen. Met een bezoek aan het Immigratiekantoor kan een kennismigrant zich vervolgens laten inschrijven in de Gemeente Basisadministratie en tegelijk zijn verblijfsdocument meekrijgen.

Naast deze formele regeling die de administratieve rompslomp verkleint, heeft Den Haag ook een service om kenniswerkers wegwijs te maken in de stad. Hiermee geeft Den Haag aan dat zij niet alleen het economische belang ziet van kenniswerkers, maar hen ook welkom wil heten als stadsburgers. Daarnaast is in het The Hague Hospitality Centre in het stadhuis van Den Haag een zogenaamde Xpat Desk geopend. Deze service voor kenniswerkers (expats) geeft informatie aan kennismigranten over de gemeentelijke diensten. Dit gaat van parkeervergunningen, trouwmogelijkheden tot de gemeentelijke basisadministratie. Ook krijgt elke nieuwe kenniswerker een informatiepakket over de stad waarin de mogelijkheden binnen de stad worden toegelicht zoals vrijetijdsbesteding, scholing en zorg. Den Haag wil het de kenniswerkers dus zo gemakkelijk mogelijk maken en zich thuis te laten voelen in de stad. Daarom zijn er ook allerlei internationale voorzieningen in de stad.

- Er zijn multiculturele organisaties en ondersteuning vanuit de gemeente maar ook speciale expatorganisaties waar de kenniswerkers gebruik van kunnen maken. Dit zijn o.a. Access Foundation (gelokaliseerd in het stadhuis), Outpost The Hague, The HaGuest Card en Woman's Business Initiative International.
- Naast de nationale kerken zijn er 17 internationale kerken, 1 Hindi-gemeenschap, 2 Joodse gemeentes, 16 moskeeën en 1 Sikh tempel.
- Er zijn in Den Haag en omgeving vele scholen voor basisonderwijs, voortgezet onderwijs, middelbaar beroeps onderwijs, hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs. Ook internationale scholen en taalinstututen (voor migranten om Nederlands te leren) zijn rijk vertegenwoordigd.
- Daarnaast zijn er nog vele expatclubs waarvan 36 voor specifieke groepen expats (vooral gericht op specifieke nationaliteiten) en 8 publicaties van Haagse uitgeverijen voor nieuwkomende expats in Nederland/Den Haag. Ook is er een maandelijks krant genaamd The Local Expat en er zijn verschillende Engelstalige uitgaven van kranten die gericht zijn op expats.

Informatie over bovengenoemde organisaties zoals adressen en contactgegevens zijn voor nieuwkomers in Den Haag te vinden in de tweejaarlijks uitkomende The Hague Finder.

Aan deze voorzieningen is te zien dat expats of kenniswerkers, een belangrijke doelgroep in de stad Den Haag vormen. Door deze voorzieningen is te zien dat de Gemeente Den Haag en de verschillende organisaties voor kenniswerkers, zich niet alleen richten op de economische waarde van kenniswerkers, maar ook hen ook maatschappelijk wil faciliteren, laten participeren en zich thuis willen laten voelen.

1.2: Kenniswerkers en herkomst

Kenniswerkers of expats zijn een groep mensen die tijdelijk in een land verblijven om een functie binnen het bedrijfsleven of maatschappelijke (overheids-)instellingen uit te voeren. Hierdoor bevinden zij zich in een uitzonderingspositie ten opzichte van de grotere groep migranten. Voor kenniswerkers is namelijk apart migratiebeleid in Nederland. (Ministerie van Justitie, 2006).

Volgens de IND worden onder kennismigranten verstaan: *'hoogopgeleide vreemdelingen, die een arbeidsovereenkomst bij een Nederlands bedrijf hebben, en daarbij een bepaald minimum brutosalaris verdienen. De kennismigrant kan een verblijfsvergunning verkrijgen voor de duur van zijn contract, met een maximum van vijf jaren'*. (Monitor Kennismigrantenregeling, 2008:8)

In het onderzoek van de Erasmus Universiteit (Van Bochove, 2010) waar dit onderzoek, een deelonderzoek van is, wordt de volgende definitie aangehouden: *'kenniswerkers zijn hoog opgeleide mensen (minmaal HBO-niveau) die naar Nederland zijn gekomen voor een werkbetrekking en op het moment van interviewen maximaal 6 jaar in Nederland verblijven'*. Hierin zit 1 jaar verschil met de definitie van het IND omdat hierdoor ook kennismigranten die besloten hebben om te blijven in Nederland in het onderzoek betrokken kunnen worden.

In 2008 vroegen 6838 mensen bij de IND een verblijfsvergunning als kennismigrant aan. Een exacte verdeling qua leeftijd en nationaliteit heeft de IND in 2008 niet gepubliceerd. In 2009 hebben 4470 kenniswerkers een machtiging tot voorlopig verblijf aangevraagd. In 2010 waren dit er 4720 (IND²).

Tot 2008 was er een stijging te zien in het aantal kennismigranten dat naar Nederland kwam.

Uit de tabellen 1 t/m 3 blijkt dat er in de periode 2005-2007 een sterke toename is te zien van het aantal kennismigranten. Het merendeel van de kennismigranten is tussen de 18 en 40 jaar oud is. Daarbij zijn er meer mannelijke dan vrouwelijke kennismigranten. Ook het herkomstland is vermeld in deze tabellen. Een kanttekening daarbij is dat in deze tabellen alleen landen zijn opgenomen, die geen lid van de Europese Unie zijn (na 1 januari 2007 trad Roemenie toe tot de Europese Unie). Europa is immers verbonden als één land met betrekking tot werkgelegenheid van burgers.

² De genoemde cijfers in de tekst en tabellen 1 t/m 3 zijn een compilatie uit de gepubliceerde cijfers per jaar van de Immigratie en Naturalisatiedienst (IND)

Dat het aantal kennismigranten wat een verblijfsvergunning aanvraag, na 2008 is afgenomen heeft vermoedelijk te maken met de economische crisis die wereldwijd plaats heeft gevonden vanaf het najaar van 2008 (Hulsman, 2009:26-42).

Tabel 1: Kennismigranten top 10 nationaliteiten bij ingewilligde aanvragen om een eerste verblijfsvergunning (bron: IND)

<u>Nationaliteit</u>	<u>2005</u>	<u>2006</u>	<u>2007</u>	<u>Totaal</u>
Indiase	280	934	1513	2727
Amerikaanse	286	528	734	1548
Chinese	98	189	341	626
Japanse	88	189	259	536
Turkse	79	160	256	495
Zuid-Afrikaanse	37	98	150	285
Roemeense	36	93	141	270
Australische	76	131	129	336
Russische	50	109	157	316
Canadese	52	111	142	305
Overig	531	1050	1355	2936
Totaal	1613	3592	5177	10.382

Tabel 2: Kennismigranten: leeftijd bij ingewilligde aanvragen om een eerste verblijfsvergunning (bron: IND)

<u>Leeftijd</u>	<u>2005</u>	<u>2006</u>	<u>2007</u>	<u>Totaal</u>
0-18	2	1	1	4
18-30	736	1790	2652	5178
30-40	585	1230	1765	3580
40-50	215	410	534	1159
50-60	73	157	223	453
65+	2	4	2	8
Totaal	1613	3592	5177	10.382

Tabel 3: Kennismigranten: geslacht bij ingewilligde aanvragen om een eerste verblijfsvergunning (Bron: IND)

<u>Geslacht</u>	<u>2005</u>	<u>2006</u>	<u>2007</u>	<u>Totaal</u>
Man	1178	2675	3876	7729
Vrouw	435	917	1301	2653
Totaal	1613	3592	5177	10.382

1.3: Beleid kennismigranten

De Nederlandse landelijke overheid heeft er economisch belang bij dat kenniswerkers zich in Nederland vestigen. In tegenstelling tot de gemeente Den Haag faciliteren zij in het snel en makkelijk toetreden tot Nederland en niet op maatschappelijk vlak. De overheid heeft het makkelijker en sneller toetreden tot Nederland beleidmatig ontwikkeld via een aantal stappen. Hierbij is er aangesloten bij het akkoord van Lissabon in het jaar 2000 van de Europese Raad waar in staat dat een doelstelling is: *'om de Europese Unie binnen tien jaar te doen uitgroeien tot de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie van de wereld (...) die in staat is tot duurzame economische groei met meer en betere banen en een hechtere sociale samenhang'* (Europese Raad van Lissabon, online).

Het Nederlandse Kabinet besluit daarom in april 2002 om de toelatingsprocedure voor kennismigranten te versnellen en te vereenvoudigen. Er vinden aanpassingen plaats in de Wet Arbeid Vreemdelingen (WAV). Hierdoor wordt één loket gevormd waar kenniswerkers terecht kunnen voor zowel de tewerkstellingsvergunning als de verblijfsvergunning. Deze aanpassingen sluiten beter aan bij ontwikkelingen in andere landen waardoor Nederland beter mee kan doen in de internationale concurrentie om talent en knelpunten aan de bovenkant van de arbeidsmarkt kunnen worden opgelost. Deze 'Regeling Kennismigranten' is in 2004 in werking getreden. In februari 2005 besluit het kabinet dat echtgenoten van kenniswerkers geen tewerkstellingsvergunning meer hoeven aan te vragen om in Nederland te mogen werken.

Al deze maatregelen en besluiten leiden er toe dat in 'Het Beleidsprogramma 2007 -2011' (www.regering.nl) van het kabinet het volgende komt te staan:

Vergroten van de aantrekkelijkheid van Nederland voor kenniswerkers

De kwaliteit van de beroepsbevolking neemt toe door het zelf opleiden van mensen maar ook door het soepel toelaten van hoogopgeleide kenniswerkers. Een soepelere toelating vergroot ook de aantrekkingskracht van Nederland als vestigingsplaats voor buitenlandse investeerders. Daartoe verlengt het kabinet de toegestane zoekperiode naar een baan voor buitenlandse studenten na hun studie in Nederland tot een jaar en wordt de inkomensgrens voor deze groep verlaagd to 25.000 euro. Daarnaast zal een modern integratiebeleid gevoerd worden o.a. gericht op het verkorten van de procedure bij de IND tot twee weken door convenanten met bedrijven en onderwijsinstellingen te sluiten. Tot slot wordt de samenwerking en uitwisseling van gegevens tussen de IND, CWI, gemeenten en Belastingdienst verbeterd.

In juni 2009 is in dit kader het wetsvoorstel 'modern migratiebeleid' aangenomen. Het wetsvoorstel houdt een modernisering van de Vreemdelingenwet 2000 in. Doel van het wetsvoorstel is zoals hierboven benoemd dat Nederland aantrekkelijker wordt gemaakt voor kenniswerkers en specialisten aan wie behoefte bestaat om de economie, de cultuur en de wetenschap te versterken. Het uitgangspunt is selectief. Dit houdt in dat het beleid uitnodigend is voor migranten aan wie behoefte is, maar voor anderen migranten het restrictieve beleid blijft gelden. Hierbij wordt de samenwerking gezocht met bedrijven en universiteiten en wordt een administratieve lastenverlichting voorgesteld.

1.4: Onderzoeksvraag

Uit deze inleiding blijkt dat er binnen zowel de nationale overheid als de lokale overheid van de stad Den Haag aandacht is voor kenniswerkers als groep. Hierbij staat nationaal vooral het economische belang voorop waar lokaal ook aandacht besteed wordt aan het maatschappelijke belang van kenniswerkers in de samenleving. Gemeenten willen graag dat alle burgers 'meedoen' in de samenleving. De volwaardige participatie van burgers aan het maatschappelijke leven staat als thema al jaren hoog op de politieke agenda's. Er is dan ook veel lokaal beleid over 'meedoen in de samenleving' en het hiermee verbonden thema 'burgerschap'. Dit beleid geldt natuurlijk ook voor kenniswerkers. Maar over hoe kenniswerkers participeren in de samenleving is nog niet veel bekend.

Ook op wetenschappelijk gebied komt de participatie van kenniswerkers op lokaal gebied weinig tot niet aan bod. In wetenschappelijke onderzoeken wordt sterk de nadruk gelegd op globalisering. Er wordt gesproken over kenniswerkers als een soort kosmopolitische groep die relatief weinig bindingen heeft met de lokale samenleving. In de studie 'Over de rode loper' (Van Bochove, 2010:10) wordt toegelicht dat 'Kennismigranten in de (grotendeels internationale) literatuur vaak worden getypeerd als globetrotters, passanten of kosmopolieten; het zijn bij uitstek mensen die vooral losse, mondiale bindingen hebben, in plaats van hechte lokale bindingen (vgl. Turner, 2001: 241; Nijman, 2007; Mahroum, 2000)'. Ditzelfde beeld is terug te vinden in het artikel 'Free floating in the Cosmopolis?' (Colic-Peisker, 2010) waarin kenniswerkers die in minimaal drie landen hebben gewoond gevraagd wordt naar nationale identiteit. Zij identificeren zich eerder met hun professionele activiteiten dan met een plaats. Het gaat hierbij om professionele mogelijkheden en netwerken.

Deze opvattingen worden ook tegengesproken. Bijvoorbeeld in het artikel 'Transnationalism or assimilation?' (Marger, 2006) waarin immigranten met een internationaal georiënteerde baan in Canada zijn onderzocht. Zij geven juist aan dat zij niet in een 'expat bubble' wilden leven maar henzelf en hun familie snel wilden laten wennen aan de Canadese cultuur.

Deze expat bubble wordt ook genoemd in het onderzoek 'Over de rode loper'. Want Van Bochove (2010:21) stelt: 'Tegenover het beeld van de ongebonden kosmopoliet staat het beeld van de kennismigrant die wel degelijk zeer sterke bindingen heeft, namelijk binnen de expatgemeenschap, ook wel de 'expat bubble' genoemd (vgl. Fechter, 2007). Kennismigranten zijn in deze visie niet zozeer gericht op de wereld als geheel, maar vooral op hun eigen expatwereldje'

Dit onderzoek wil een bijdrage leveren aan het wegnemen van de leemte in informatie over de maatschappelijke participatie van kenniswerkers. Het is niet duidelijk in welke van bovenstaande visies de kennismigranten in Nederland en specifiek Den Haag vallen.

Omdat er bestuurlijk ook veel aandacht wordt besteed aan het verbinden van kenniswerkers met Nederland zal dit ook een (kleine) rol spelen in dit onderzoek. Het onderzoek zal zich richten op de stad Den Haag, maar ook aandacht besteden aan de mate waarin kennismigranten verbonden zijn met hogere schaalniveaus (nationaal en internationaal). Daarmee kan de lokale binding van kenniswerker met de stad Den Haag beter worden geïdentificeerd. In dit onderzoek zal ik zowel aandacht besteden aan de lokale, maatschappelijke participatie van kennismigranten als aan hun verbondenheid en identificatie met de stad Den Haag. Zoals ik later zal uitleggen veronderstel ik dat lokale maatschappelijke participatie bijdraagt aan gevoelens van verbondenheid met de stad Den Haag en aan identificaties met sociale groepen in de stad Den Haag.

Daarom is de volgende probleemstelling geformuleerd: **In hoeverre zijn kenniswerkers maatschappelijk actief in de stad Den Haag en zijn er indicaties dat deze participatie leidt tot verbondenheid en identificatie met de stad Den Haag en haar bewoners?**

1.5: Leeswijzer

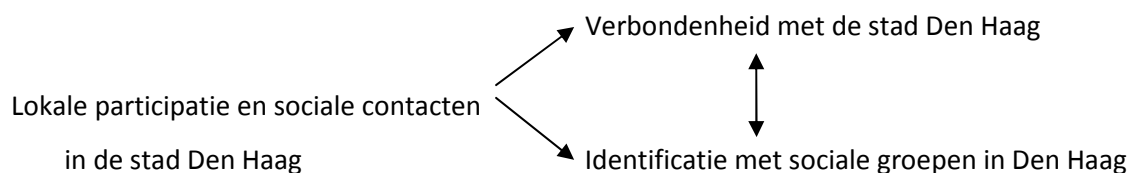
Om de probleemstelling te beantwoorden zal in hoofdstuk 2 een theoretisch model worden geïntroduceerd waarin een relatie wordt gelegd tussen lokale participatie en sociale contacten enerzijds en verbondenheid en identificatie met de stad en samenleving anderzijds. Dit model zal ook theoretisch worden toegelicht. In hoofdstuk 3 komt de methodologische verantwoording van het onderzoek aan bod. In hoofdstuk 4 worden de resultaten van het onderzoek behandeld. Het onderzoek zal in hoofdstuk 5 afgesloten worden met een conclusie.

2: Theoretisch kader

In dit hoofdstuk zal de theorie die op de situatie van kenniswerkers van toepassing is, uiteengezet worden. Er zal een theoretisch model geïntroduceerd worden waarin participatie en sociale contacten in verband worden gebracht met verbondenheid met de stad en identificatie met sociale groepen in de samenleving. Dit conceptueel model is zo opgesteld om de betrokkenheid van kenniswerkers in, met en bij de stad te begrijpen. De begrippen uit het model zullen systematisch besproken worden. Elk onderdeel van het model wordt afgesloten met een of meerdere verwachtingen voor het empirisch onderzoek.

2.1: Theoretisch model

In verschillende onderzoeken wordt sociaal culturele integratie gedefinieerd door participatie, sociale contacten en gevoelens van verbondenheid. Dit onderzoek richt zich op het sociaal culturele aspect van integratie van kenniswerkers. Bestaande onderzoeken zijn vaak uitgevoerd voor gemeenten of gericht op één van de genoemde begrippen. Hierdoor wordt alleen een soort profielschets van een (deel)samenleving of etnische groepsvergelijking gemaakt. Toch zoekt veel onderzoek naar de overeenkomsten van actief burgerschap of participatie en sociale contacten met gevoelens van verbondenheid met plaatsen en identificatie met de samenleving. Ook hier zullen deze verbanden worden onderzocht. Daarom wordt het volgende theoretische model aangehouden:

In dit model worden gevoelens van verbondenheid met de stad en identificatie met sociale groepen uit elkaar gehaald. Dit is zo opgesteld omdat mensen zich wel verbonden kunnen voelen met een stad maar zich tegelijkertijd niet richten op de inwoners van de stad of andersom. In de komende paragrafen zullen de verschillende onderdelen van het theoretisch model worden toegelicht.

2.2: Lokale participatie en sociale contacten

Participeren kan op verschillende manieren. Dit is economische en sociaal-culturele participatie. Kenniswerkers staan bekend om de economische activiteiten die zij in het gastland, in dit geval Nederland ontplooiën. Zij komen immers voor een bepaalde functie in het bedrijfsleven of bij de overheid naar Nederland. Dit is algemeen bekend en komt daarom in dit onderzoek verder niet aan de orde. Waar veel minder over bekend is, is de sociaal-culturele participatie van kenniswerkers. Er zijn allerlei onderzoeken waarin participatie van bevolkingsgroepen wordt onderzocht. Door deze onderzoeken er op na te slaan kan een beeld gevormd worden van onderlinge samenhang van participatie, gevoelens van verbondenheid en identificaties.

Sociaal-culturele participatie omvat drie elementen. Dit zijn de activiteiten die een mens ontplooit, taalkennis en sociale contacten. Sociaal-culturele participatie wordt ook door het Sociaal Cultureel Planbureau via deze begrippen verklaard. Sociaal-culturele participatie van migranten in Nederland is door het SCP onderzocht als onderdeel van het jaarlijkse rapport over integratie (Dagevos, 2010). In dit rapport, genaamd 'At home in the Netherlands' worden bevolkingsgroepen met elkaar vergeleken. Zo blijkt dat Marokkanen en Surinamers meer sociale contacten hebben met Nederlanders dan Turken. De Turken richten zich meer op de eigen bevolkingsgroep. Het weinige contact zou vooral komen door de homogeniteit van buurten waar deze immigranten wonen. Daarnaast hebben migranten taalproblemen. In de laatste 10 jaar blijkt dat Marokkanen meer de Nederlandse taal zijn gaan gebruiken. Hierdoor is het aantal contacten met Nederlanders gegroeid. Het onderzoek 'At home in the Netherlands' gaat niet over kenniswerkers maar geeft wel aan dat door participatie, taalkennis en sociale contacten, integratie wordt bevorderd. In bovenstaande onderzoeksresultaten komen verschillende onderdelen van participatie aan bod. Onderstaand zal per onderdeel een toelichting gegeven worden zodat verwachtingen ontstaan over participatie van kenniswerkers.

Activiteiten

In een publicatie van het SCP (2008) namelijk 'Het dagelijks leven van allochtone stedelingen' wordt meer duidelijk over het participeren van allochtonen en autochtonen in de samenleving. Allochtonen blijken een smaller repertoire te hebben aan activiteiten in de vrije tijd dan autochtonen. Allochtonen sporten bijvoorbeeld minder en zijn minder vaak lid van verenigingen. Maar ook aan andere uithuizige vrijetijdsbesteding zoals horecabezoek en culturele activiteiten nemen de allochtonen (vooral de Turken en Marokkanen) minder deel dan de autochtonen.

Bij het onderzoeksdeel actieve participatie (in het SCP-onderzoek actief lid, donateur of vrijwilliger van een organisatie) is binnen de bevolkingsgroepen ook naar opleidingsniveau gekeken. Hieruit blijkt dat hoe hoger men opgeleid is (in elke bevolkingsgroep), hoe actiever men is.

Ditzelfde beeld is te zien voor cultuurdeelname, zowel bij canonieke cultuur als bij populaire cultuur (zoals musicals, films, cabaret, dance) en informele cultuur (live muziek of theater op een feest).

Ook als het gaat om zelf actief deel te nemen aan culturele activiteiten, in dit onderzoek amateurkunstbeoefening genoemd, is duidelijk te zien dat hoe hoger het opleidingsniveau, hoe hoger de participatiegraad.

De reden hiervoor is volgens Van den Broek en Van Ingen (2008:87) dat “door de gemiddeld grotere praktische en sociale vaardigheden, de bredere interesse en eventueel ook door de vaak grotere welstand of het meer stimulerende sociale milieu, mensen naarmate hun opleidingsniveau hoger is, actiever participeren. In het bijzonder voor niet-autochtone groepen zou men verder kunnen vermoeden dat opleiding, culturele barrières voor vrijwillig initiatief helpt slechten. Ook een dergelijk effect hoort bij opleiding als universele hulpbron voor participatie”.

Het effect dat mensen met een hogere opleiding maatschappelijk actiever zijn wordt ook onderschreven door het onderzoek van Van Deth en Leijenaar (SCP, 1994:61) waarin zij noemen dat uit vele onderzoeken is gebleken dat onder de politiek en maatschappelijk actieve mensen, hoger opgeleiden sterk oververtegenwoordigd zijn.

Kenniswerkers zijn allen hoogopgeleid. De indruk uit bovenstaande onderzoeken is dat zij zeer actief zullen zijn. Maar kenniswerkers zijn ook migranten. En uit bovenstaande is bekend dat migranten vaak de taal nog niet beheersen en (daardoor) niet veel sociale contacten hebben in de Nederlandse samenleving. Hierdoor zou het participatieniveau dalen.

Er zijn wel specifieke activiteiten die op kenniswerkers gericht zijn. Onder expats bestaat namelijk een grote gemeenschap die zich richt op expatorganisaties voor de sociale contacten. Deze expatorganisaties zijn in Den Haag in een vrij groot aantal aanwezig. Deze organisaties zijn exclusief voor expats of repats (mensen die terugkomen in Nederland maar opnieuw moeten inburgeren) maar de onderwerpen die besproken worden zijn wel vaak gericht op Nederland.

Taal

De beheersing van de Nederlandse taal wordt in alle genoemde onderzoeken als belangrijk ervaren om als mens onderdeel uit te maken van de Nederlandse samenleving.

Ook uit een analyse van het ministerie van economische zaken (2010:13), genaamd ‘wat beweegt kennismigranten’ komt de beheersing van de taal als belangrijk onderdeel naar voren. Vooral de rol van taal bij het beslissen naar welk land je wilt migreren als kennismigrant.

'In een studie in opdracht van HSBC worden meer dan 3000 expats via een enquête ondervraagd. Op de indicator 'gemak de taal te leren' behaalde Nederland de 24ste plaats, te midden van Aziatische landen en landen in het Midden-Oosten. Scandinavische landen en andere kleine landen in Europa zijn echter niet in het onderzoek meegenomen. België bezet plaats 9, net voor Frankrijk (10), en profiteert van het Frans.

De Amerikaanse overheid heeft een schatting gemaakt hoeveel tijd het kost voor een migrant met Engels als moedertaal om een vreemde taal voldoende te beheersen. Dit is gebaseerd op personen die lessen volgen bij het Foreign Service Institute, van middelbare leeftijd zijn, taalvaardig zijn en al een vreemde taal beheersen. De meeste West-Europese talen, waaronder Nederlands, zijn in 600 uur te leren, Duits kost 750 uur. Voor talen als Hebreeuws, Russisch, Grieks en Turks zijn al snel 1100 uren nodig. Het moeilijkst zijn Mandarijn, Arabisch en Japans (2200 uur).

Bronnen: OECD (2009a) en HSBC (2009)

In de analyse van het ministerie van economische zaken wordt taal als economisch aspect behandeld maar dit geeft wel een beeld van de inspanning en afwegingen die kenniswerkers in Nederland hebben moeten maken.

Uit onderzoek onder arbeidsmigranten uit Midden en Oost-Europa (Weltevrede, 2009:107) blijkt dat de beheersing van de Nederlandse taal wordt gezien als belangrijke indicator voor de mate waarin allochtone groepen zich als aparte groep onderscheiden en is sterk verbonden met structurele integratie. De beheersing van de Nederlandse taal is dus essentieel maar zal net als de mate van actieve participatie verschillen per bevolkingsgroep en opleidingsniveau. Uit het onderzoek 'Over de rode loper' (Van Bochove, 2010:37) blijkt dat ook kennismigranten zelf de beheersing van het Nederlands zien als belangrijk onderdeel van integratie. Zij ervaren echter dat veel Nederlanders Engels spreken waardoor het lastig is om veel Nederlands te oefenen en moeilijker wordt om toe te treden tot een vriendenkring van Nederlanders.

Sociale contacten

Taal wordt dus door kenniswerkers gezien als middel om Nederlandse sociale contacten op te doen. Uit onderzoek onder arbeidsmigranten uit Midden en Oost-Europa (Weltevrede, 2009: 116) blijkt dat deze migranten vooral tijdens werktijd in contact komen met autochtone Nederlanders. In de vrije tijd hebben de arbeidsmigranten vooral contact met mensen uit het herkomstland. De verschillende bevolkingsgroepen gaan na het werk ieder hun eigen weg. Dit kan ook het geval zijn in de situatie van kenniswerkers. Juist omdat beide groepen migranten voor het beoefenen van een beroep naar Nederland komen.

Uit het dagelijks leven van allochtone stedelingen (Van den Broek, Keuzenkamp, 2008:123) blijkt dat sociale contacten niet alleen voor het persoonlijke maar ook voor het maatschappelijke leven van belang zijn. Een ruime(re) kring van sociale contacten zou burgerschap en zelfredzaamheid bevorderen.

Uit de observatie van Van den Broek en Keuzenkamp blijkt dat er geen verband is tussen opleidingsniveau en sociale contacten. Wel zijn er verschillen in etnische groeperingen. Zo hebben Turken en Marokkanen het innigst contact met de familie, burens en buurtgenoten. En de Surinamers en Antillianen brengen relatief veel tijd thuis door. De autochtone groep respondenten van dit onderzoek ontvangen het minste bezoek en onderhouden de minste interetnische contacten zowel thuis als buitenshuis.

Hieruit blijkt dat naast het beheersen van de Nederlandse taal, de relatieve geslotenheid van Nederlanders het lastig maakt om contact te maken. Voor kenniswerkers die specifiek naar Nederland zijn gekomen voor een professionele functie, kan uit bovenstaande afgeleid worden dat het opdoen van sociale contacten buiten de kantooruren lastig is.

Participatie bestaat dus uit activiteiten, beheersing van de Nederlandse taal en sociale contacten. Van de kenniswerkers kan uit bovenstaande theorie en onderzoeken verwacht worden dat zij actief zijn in het verenigingsleven en/of cultureel actief. Daarnaast zal de beheersing van de Nederlandse taal belangrijk worden gevonden. Het aantal sociale contacten met autochtone Nederlanders zal naar verwachting niet groot zijn. Als te onderzoeken verwachting wordt daarom het volgende gesteld: kenniswerkers participeren actief in de stad maar binden zich niet sociaal met Nederlanders.

2.3: Verbondenheid met de stad

Via de gestelde verwachting komen we op het tweede begrip uit het theoretisch model namelijk, verbondenheid. Hierbij gaat het om de verbondenheid met de stad. Verbondenheid met de stad kan door participatie geuit worden. Maar niet alle participatie lijkt direct tot verbondenheid te leiden. Een sportschool kan bijvoorbeeld overal bezocht worden. Lokale verbondenheid heeft alles met gevoel van mensen te maken. Mensen die verbonden zijn met de stad, voelen zich er thuis. Dit kan ook geuit worden in bepaalde vormen van participatie maar verbondenheid met de stad gaat in dit onderzoek puur om de gevoelens van verbondenheid met plaatsen en locaties.

Uit onderzoek onder de allochtone middenklasse in Rotterdam, genaamd 'De stad en staat van de burger' (Van Bochove, 2009) laat zien dat een sterke gevoelsmatige binding met de stad volgens veel burgerschapsnota's van groot belang is voor een actief stadsburgerschap. Volgens de gemeente Rotterdam dient een 'wij-gevoel' te bestaan tussen Rotterdammers. Ook de gemeente Den Haag stelt in de nota 'Let's be a city together' (Gemeente Den Haag, 2009) dat de burgers samen zich verantwoordelijk moeten voelen voor de stad. Migranten hoeven hiervoor de eigen identiteit niet op te geven maar het gevoel van verbondenheid moet volgens deze nota's wel prominent aanwezig zijn. Onderstaand staan een aantal uitkomsten van onderzoeken naar migranten in Nederland waarin verbondenheid met de stad en/of thuis voelen in de stad tot uitdrukking komen. Deze uitkomsten

zijn mogelijk van toepassing op de situatie van kenniswerkers. Zij zijn immers migranten. De uitkomsten van deze onderzoeken zijn echter niet perse van toepassing op de gevoelens van verbondenheid kenniswerkers. Kenniswerkers komen naar Nederland voor een (vaak tijdelijke) professionele functie waar andere migranten naar Nederland komen voor het opbouwen van een toekomst.

Uit het onderzoek 'De stad en staat van de burger' (Van Bochove, 2009: 46) blijkt dat de allochtone middenklasse zich in de eerste plaats verbonden voelt met de eigen etnische groep in Nederland. Daarnaast voelt de allochtone middenklasse zich sterk verbonden met de stad en haar inwoners. Deze mate van verbondenheid is sterker dan de verbondenheid met Nederlanders en mensen uit het herkomstland. De allochtone middenklasse kan zich dus gemakkelijk verbinden met de stad. Aan de respondenten van dit onderzoek is ook gevraagd of zij zich thuis voelen. Hier komt een verrassende uitkomst uit. Hoewel ongeveer 80 procent van de respondenten van dit onderzoek aangeeft dat zij zich thuis voelen in Nederland (en zelfs 90% voor Rotterdam) voelen deze migranten zich de laatste jaren minder welkom. Dit zou vaker kunnen voorkomen. Dus naast identificatie met de stad is er ook sprake van desidentificatie. Vooral het verharde klimaat ten opzichte van migranten en/of moslims wordt in dit onderzoek als reden genoemd om zich niet verbonden te voelen met Nederlanders.

Ook in het onderzoek 'De lat steeds hoger' (Entzinger en Dourleijn, 2008) wordt geconcludeerd dat ditzelfde paradoxale beeld bestaat onder jongeren. Dit onderzoek gaat over de visie van allochtone en autochtone jongeren over integratie in Rotterdam. Entzinger spreekt over een integratieparadox want hoewel Turkse en Marokkaanse jongeren over het algemeen beter de taal spreken en vaak hoger opgeleid zijn dan in ditzelfde onderzoek in 2006, hebben zowel allochtone als autochtonen het gevoel dat de culturele afstand groter is. De meerderheid van de jongeren van Turkse en Marokkaanse afkomst voelt zich in de eerste plaats Turk of Marokkaan, vervolgens Rotterdammer en daarna Nederlander. Bij autochtone jongeren weegt de nationale identiteit zwaarder dan de het gevoel Rotterdammer te zijn.

Dezelfde strekking van uitkomsten komt naar voren in het, in het kader van de leerstoel Burgerschap, Identiteit en je thuis voelen in Rotterdam (Tariq Ramadan) opgestelde rapport, 'De tweede generatie in Rotterdam' (Rezai, Barendrecht, 2010:26).

Hierin staat een citaat van prof. Dr. Entzinger: *De stad is een allesbepalende leefwereld (van jongeren). Ze (allochtone jongeren) worden, denk ik, ook minder gesocialiseerd in de wat bredere Nederlandse cultuur dan autochtone Nederlandse kinderen. Dus het is meer de directe leefomgeving waarmee ze zich identificeren. Het komt vrij stelselmatig uit onderzoek dat migranten zich gemakkelijker met de lokale omgeving identificeren dan met het land als geheel."*

Voor kenniswerkers kan dit betekenen dat als zij niet afwijken van andere migranten zich vooral verbonden voelen met de eigen etnische identiteit, maar wel een sterke verbondenheid kunnen voelen met de stad. De directe leefomgeving is namelijk de stad Den Haag.

Maar zij kunnen ook hier zeer van afwijken. Als gekeken wordt naar het onderzoek 'Free floating in the cosmopolis' (Colic-Peisker, 2010), blijkt juist dat kenniswerkers zich niet binden aan plaatsen maar zich transnationaal betrokken voelen met professionele netwerken.

Het verbonden voelen met meerdere samenlevingen wordt transnationalisme genoemd.

Kenniswerkers zijn immers in een (economische) positie die veronderstelt dat zij zich kunnen mengen in meerdere samenlevingen.

Transnationalisme

Transnationalisme wordt een nieuwe vorm van migratie genoemd. Van Bochove en Rusinovic (2008) stellen dat verbondenheid met een herkomstland niet nieuw is maar wel de opkomst van vele vormen van banden tussen landen. Dit kan verklaard worden door de mogelijkheden van high tech faciliteiten zoals goedkope vluchten, telefoonverkeer over de gehele wereld, het internet, email en satelliettelevisie. Dus informatie en producten worden sneller verspreid over de wereld. Hierdoor weten mensen meer van andere delen van de wereld. Er komt een meer open instelling en er komen meer migranten. Migrantten hoeven hierdoor de band met het herkomstland niet te laten verslappen bij het verhuizen naar een ander land. Het gevolg hiervan is een sterkere nationale identiteit vanuit het herkomstland en dat migrantten zijn minder gedwongen voelen tot aanpassingen aan het gastland. Transnationalisten werken en leven over de gehele wereld. Activiteiten (participatie) kunnen daardoor over de hele wereld plaatsvinden. Dit kunnen zowel economische, sociaal-culturele als politieke activiteiten zijn. Economische grensoverschrijdende activiteiten zijn bijvoorbeeld het bezitten van huizen in meerdere landen, werken in een internationaal opererend bedrijf of het sturen van geld naar verschillende landen om daar lokale initiatieven te ondersteunen.

Sociaal-culturele grensoverschrijdende activiteiten zijn regelmatige bezoeken aan landen waar de transmigrant zich mee verbonden voelt, het nieuws uit verschillende landen volgen, het spreken van meerdere talen en het zich thuis-voelen in meerdere werelden

Politieke activiteiten kunnen vaak in maximaal 2 landen namelijk het herkomstland en het verblijfslaan plaatsvinden. In Nederland mogen migrantten bijvoorbeeld na een verblijf van enkele jaren stemmen bij de gemeenteraadverkiezingen. Maar een migrant in Nederland kan ook stemmen in het herkomstland. Voor het lid zijn van een politieke partij geldt hetzelfde. Je kunt lid zijn van een politieke partij in zowel het herkomstland als het gastland.

Uit onderzoek (Snel, Engbersen, Leerkes, 2004) blijkt dat de kans op sterke transnationale

identificaties toeneemt wanneer mensen betrokken zijn bij diverse transnationale activiteiten.

Uit bovenstaande theorie en onderzoeken kan verwacht worden dat kenniswerkers zich verbonden voelen met het herkomstland en de stad Den Haag. Zij zullen immers, net als andere migranten, de stad eerder leren kennen dan Nederland en het 'Nederlander-zijn'. De verwachting is dan ook dat kenniswerkers zich wel verbonden voelen met de stad of mogelijk zelfs het meest verbonden voelen met de buurt maar niet met Nederland of de Nederlanders.

Daarnaast kan deze verbondenheid tot uitdrukking komen in activiteiten. Dit kunnen ook transnationale activiteiten zijn. Omdat in dit onderzoek de nadruk ligt op de effecten van participatie wordt de volgende verwachting geformuleerd: kenniswerkers voelen zich zowel met het herkomstland als met de stad Den Haag verbonden en kenniswerkers zijn zowel lokaal als in het herkomstland actief.

2.4: Identificatiepatronen

Identificatie is het derde begrip uit het theoretisch kader. Identificatie is een proces wat complexer is om toe te lichten dan participatie of verbondenheid. Daarom wordt in dit onderzoek hier meer aandacht aan besteed. Identificatie wordt behandeld omdat identificatie met sociale groepen een belangrijk onderdeel is van het 'meedoen' in de samenleving. Als je je immers kunt identificeren met sociale groepen, zul je je in de omgeving van deze groepen prettig voelen. Wat identificatie is wordt onderstaand via enkele theorieën toegelicht.

De definitie van identificatie is '*het leggen, onderhouden en verbreken van (sociale) verbindingen*' (WRR, 2007). Identiteit is niet alleen een tweezijdig begrip– verbinden kan je niet alleen- maar het is ook dynamisch en geeft ruimte aan meervoudige identiteiten. Het is een feit dat mensen zich met meerdere groepen verbonden kunnen voelen, al kan de intensiteit van die verbinding variëren met de tijd.

Sociale identificatie, wat hier bedoeld wordt, is onder andere door Jenkins en Verkuijten theoretisch toegelicht. Uit deze theorieën kunnen we opmaken hoe een sociale identiteit is opgebouwd en welke omgevingsfactoren invloed hebben op het identificatieproces.

Jenkins' theorie over sociale identificatie.

Het vormgeven van een sociale identiteit is volgens Jenkins (2008:5) niet verbonden aan een etnische identiteit. Identiteit is volgens hem geen ding, het is niet iets wat iemand heeft maar het is iets wat iemand doet. Jenkins' definitie van identiteit is dat dit begrip gebruikt wordt om mensen te classificeren en om onszelf mee te associëren. Menselijke identiteiten zijn volgens hem per definitie sociale identiteiten.

Jenkins stelt om inzicht te krijgen in de sociale identiteit een framework op. Dit bestaat uit drie delen namelijk 1) individual order, 2) interactional order en 3) institutional order. Dit zijn geen absolute categorieën, maar categorieën die tegelijkertijd plaatsvinden en in elkaar kunnen overvloeien. Het framework geeft houvast om de delen van de sociale identiteit in te delen. Deze delen van het framework zullen onderstaand toegelicht worden.

1. 'Individual order' heeft betrekking op het individu. Een individu is uniek en variabel maar het 'de individuele identiteit' is sociaal geconstrueerd. Door primaire processen en een doorgaande interactie met andere mensen, definiëren mensen zichzelf en anderen gedurende het leven. De definitie 'identiteit' van een persoon kan veranderen door deze interacties. De primaire identiteit wordt meegegeven in de eerste jaren van iemands leven maar kan in de loop der tijd veranderen door interactie.

Identiteiten zijn onderhevig aan veranderingen. Maar de ene deelidentiteit is dit meer dan de andere. De primaire identificaties van menselijkheid en geslacht en hoogstwaarschijnlijk ook verwantschap en etniciteit zijn door de diepe worteling in de eerste jaren van het leven definitief ingebed in het 'zelf'. Lokaal aangenomen identiteiten die zo diep zitten als deze primaire delen van de identiteit zijn eerder uitzondering dan regel. De individual order geeft dus aan hoe iemand zichzelf definieert. Bovenstaande invloeden worden daarin op een natuurlijke manier meegenomen.

2. Jenkins geeft als tweede deel van zijn framework de 'interactional order' aan. De interactional order heeft te maken met het geven en ontvangen van signalen aan en van andere mensen en het labelen van mensen door deze signalen. Ook al hebben mensen voor een deel controle over de signalen die zij uitstralen, de omgeving kan deze signalen onbedoeld anders interpreteren. Deze labels die we opgeplakt krijgen en anderen geven hebben consequenties. Iemand die bijvoorbeeld wordt geïdentificeerd/gelabeld als crimineel zal hier consequenties van ondervinden. De interactie met de omgeving heeft dus invloed op de identiteit van een persoon. Labeling door de omgeving kan leiden tot bepaald gedrag of hoe de omgeving reageert. Hierdoor vormen mensen zich naar hun omgeving waardoor dit een deel van de identiteit uit gaat maken.

3. Als derde onderdeel van het framework geeft Jenkins de 'institutional order' aan. Dit zijn meer collectieve identiteiten dan de persoonlijke identiteiten waar de andere delen van het framework op toespitsten. Een institutionele identiteit is een patroon van gedrag in een bepaalde omgeving (de institutie). Het gedrag is relevant situaties, omdat mensen het herkennen en dit zo 'hoort'. Instituties zijn dus een integraal onderdeel van de menselijke wereld waardoor mensen op grond van deze waarden beslissingen nemen en zich een houding geven. Het is collectief gedrag waarbij niet direct nagedacht hoeft te worden. Sommige zaken doen mensen omdat het zo 'hoort' of omdat zij er verder niet over na denken. Dit geldt natuurlijk hetzelfde voor zaken die mensen niet doen omdat dit ook zo hoort. Door kennis te hebben over de samenleving waarin een persoon zich bevindt kan ingespeeld worden op deze collectieve gebruiken. Hierbij gaat het onder andere om het gebruik van taal, regels en wetten in publieke situaties.

Samenvattend stelt Jenkins dat een sociale identiteit geconstrueerd wordt door individuele gedachtevorming in verband met de omgeving waar iemand zich in bevindt, door interactie met andere mensen en de daarbij behorende aannames, labels en de instituties waar iemand zich in bevindt met bijbehorend gepast gedrag. Jenkins vermeldt hier wel bij dat sociale identiteiten altijd zijn ingekaderd door tijd en plaats. Zonder invloeden van tijd, plaats en interacties binnen deze kaders, kunnen sociale identiteiten niet worden verklaard.

Voor kenniswerkers kan dit betekenen dat de veranderende omgeving in tegenspraak is met de individual order, dat de labels die vanuit het herkomstland bekend zijn niet meer van toepassing zijn of de gebruiken van instituties in het bestemmingsland niet bekend zijn.

Hoe veranderingen in de omgeving, invloed kunnen hebben op de identiteit komt aan bod in de theorie van Verkuyten.

Verkuyten's theorie over sociale identiteiten.

Uit Verkuyten's onderzoek (2010) blijkt dat mensen hun identiteit voor een groot deel ontleen aan groeperingen waarvan men zich deel uit voelt maken. Door middel van identificatie zou een verband gelegd worden tussen individu en groep. Groepskenmerken worden eigen kenmerken waardoor succes en falen van een groep gevoeld wordt als eigen succes of falen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het Nederlandse voetbalelftal. De sociale identificatietheorie benadrukt dat groepsidentificatie afhankelijk is van maatschappelijke omstandigheden. Identificatieprocessen spelen zich niet af in een sociaal vacuüm. Juist door invloeden uit de maatschappij, wordt een mens duidelijk waar men zich prettig bij voelt.

De identiteit gaat volgens Verkuyten om de delen 'wie', 'wat' en 'hoe'. Hij geeft aan dat als mensen 20 antwoorden mogen geven op de vraag 'wie ben ik?', deze antwoorden in te delen zijn in deze categorieën. In de categorie 'wie' gaat het om kenmerken die je bij je geboorte meekrijgt. Bij de categorie 'wat' gaat het om kenmerken die je sociaal gezien plaats, een positie geven in de wereld. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen mensen die een bepaald kenmerk wel en mensen die dit niet bezitten. Omdat iemand tegelijkertijd bij verschillende groepen kan horen, is zo'n kenmerk een deelidentiteit. De laatste categorie, de categorie 'hoe' bestaat uit psychologische disposities (hoe), zoals karaktereigenschappen, vaardigheden, opvattingen, attitudes, opvattingen en vaste voorkeuren. Deze antwoorden zeggen iets over hoe iemand zich van binnen voelt.

Deelidentiteiten zoals bij 'hoe' genoemd hebben betrekking op verschillende domeinen en maken het leven veelzijdig en rijk. De kenmerken kunnen elkaar aanvullen. Iemand kan zich namelijk Hagenees, Nederlander en Europeaan voelen. Deze kenmerken hoeven elkaar niet uit te sluiten. Enkel kenmerken die elkaar uitsluiten (iemand kan niet tegelijkertijd gelovig en atheïst zijn), kunnen niet binnen één persoon voorkomen.

Voor de beleving van deze categorieën heeft Verkuyten (2010: 38-45) een vijftal dimensies opgesteld. Deze dimensies zullen hieronder kort worden toegelicht.

De eerste dimensie is zelfcategorisering. De identiteitsbeleving staat of valt met jezelf indelen of rekenen tot een bepaalde categorie of groepering. Door jezelf in te delen geef je jouw positie aan in de sociale wereld. Door jezelf als lid te zien van een groep dan zal wat die groepering kenmerkt, leidraad zijn voor het denken en doen. Zelfdefinities zeggen nog niets over hoe belangrijk iemand het vindt dat diegene zich tot een bepaalde groepering behoort. De belangrijkheid is de tweede dimensie en houdt het belang in wat iemand hecht aan de groepsidentiteit.

Als derde dimensie geeft Verkuyten de gevoelsmatige waardering aan. Je kunt het belangrijk vinden dat je tot een bepaalde groep behoort, maar geeft dit ook een positief of negatief gevoel. Ook kun je wel een positief gevoel hebben bij een identiteitskenmerk (bv ik ben Nederlander) maar dit niet als zeer belangrijk ervaren.

Bij sociale identiteiten gaat het niet alleen om de belangrijkheid en waardering maar ook om gevoelens van eenheid en gebondenheid. Daarom geeft Verkuyten dit als vierde dimensie. Het behoren tot een groep gaat gepaard met het gevoel ergens deel van uit te maken, opgenomen te zijn. De eigen gemeenschap is dan gevoelsmatig een deel van jezelf en biedt een kader dat je bindt aan een samenleving.

Als vijfde dimensie noemt Verkuyten de inhoud. Wat een bepaalde sociale identiteit voor iemand inhoudelijk betekent kan erg persoonlijk zijn maar in de meeste gevallen zal het aansluiten bij de betekenissen die sociaal gezien gangbaar zijn

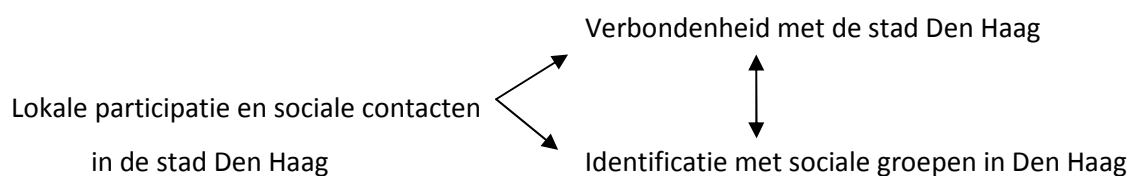
Tot nu toe is er erg ingezoomd op de individuele identiteit. Er is aangestipt dat deze individuele identiteit samen kan hangen met het gevoel van verbondenheid met een groep. Volgens Verkuyten identificeren mensen zich eerder en sterker met duidelijke groeperingen. Maar afwijzing en uitsluiting spelen hier ook een rol in.

De theorie van Verkuyten sluit aan bij de theorie van Jenkins. De drie frames uit het framework van Jenkins kunnen namelijk aangevuld worden met de vijf dimensies van Verkuyten. Door deze frames in te vullen kan vastgesteld worden hoe de verandering van omgeving invloed heeft op de identiteit. In dit onderzoek ga ik een aantal onderdelen van deze theorieën gebruiken. Dit zijn de eigen identiteit (hoe ziet iemand zichzelf) en de groepsidentiteit. Kenniswerkers zijn maar voor enkele jaren in Nederland. De verwachting is daardoor dat kenniswerkers zich nog niet met Nederland zullen identificeren. Identificatie is een proces, en elk proces neemt tijd in.

Als verwachting kan daardoor opgesteld worden dat kenniswerkers zich wel verbonden voelen met bepaalde groeperingen in de Nederlandse samenleving maar zichzelf niet identificeren als Nederlander of inwoner van Nederland.

2.5: Afsluiting theorie en verwachtingen

In verschillende besproken onderzoeken wordt sociaal-culturele integratie uitgewerkt in drie onderdelen. Dit zijn participatie, verbondenheid en identificatie. Om de probleemstelling 'In hoeverre zijn kenniswerkers maatschappelijk actief in de stad Den Haag en zijn er indicaties dat deze participatie leidt tot verbondenheid en identificatie met de stad Den Haag en haar bewoners?' te beantwoorden is daarom het volgende theoretisch kader aangehouden:

De verschillende onderdelen van het theoretisch kader zijn toegelicht.

Bij de bespreking van het begrip participatie zijn onderzoeken aangehaald over activiteiten, taalbeheersing en sociale contacten. Hieruit blijkt dat immigranten minder actief zijn dan autochtonen maar hoogopgeleiden in alle groepen meer activiteiten in hun vrije tijd ondernemen dan lager opgeleiden. Het gebrek aan kennis van de Nederlandse taal is een obstakel om Nederlandse sociale contacten op te bouwen en maakt het lastig om te participeren. Sociale contacten worden dan ook vooral gelegd met medemigranten uit hetzelfde herkomstland of mensen

die in dezelfde situatie zitten als de kenniswerker. Dit gebeurt bijvoorbeeld binnen expatorganisaties. Uit deze resultaten is de volgende verwachting opgesteld:

1. Kenniswerkers participeren actief in de Nederlandse samenleving maar binden zich sociaal niet met Nederlanders.

Bij de bespreking van het begrip verbondenheid zijn onderzoeken aangehaald over allochtonen en autochtonen en de mate waarin zij zich verbonden voelen met de stad. Het gaat hierbij om het gevoel thuis te zijn in de stad. Uit de besproken onderzoeken blijkt dat migranten zich binden met omgevingen die bekend voor hen zijn. Dit zijn het herkomstland en de buurt of stad waar zij wonen. Er is minder gevoel voor geheel Nederland. Daarnaast zijn migranten wel actief maar dit gebeurt ook enkel in de bekende omgeving. Uit onderzoek over transnationalisme blijkt verder dat migranten die transnationaal actief zijn zich thuis voelen in meerdere samenlevingen. Daarom zijn de volgende verwachtingen opgesteld:

2. Kenniswerkers voelen zich zowel met het herkomstland als met de stad Den Haag verbonden
3. Kenniswerkers zijn zowel lokaal als in het herkomstland actief.

Identificatie is een complexer begrip. Identificeren is een proces waar allerlei factoren bij komen kijken. Volgens Jenkins gaat het om hoe iemand zichzelf ziet (individual order), hoe iemand zich opstelt in samenspraak met anderen (interactial order) en hoe iemand zich gedraagt in instituties zoals het huwelijk of een bepaalde omgeving zoals een universiteit (institutional order). Verkuyten vult dit aan door een aantal dimensies te geven over de rangorde van deelidentiteiten. Hij noemt zelfcategorisering, groepsidentiteit, gevoelsmatige waarden, belangrijkheid en inhoud.

Omdat identificatie zo'n complex proces is zullen kenniswerkers die over het algemeen kort in Nederland verblijven, zich (nog) niet identificeren met Nederland of de Nederlandse bevolking. Daarom is hiervoor de volgende verwachting opgesteld:

4. Kenniswerkers voelen zich wel verbonden met bepaalde groeperingen in de Nederlandse samenleving maar kunnen zichzelf niet identificeren als Nederlander of inwoner van Nederland.

De uitwerking van de verschillende onderdelen zullen toegelicht worden in de analyse van de empirische resultaten. In de conclusie van dit onderzoek zullen de uitkomsten van bovenstaande verwachtingen besproken worden.

3: Onderzoeksopzet

In het vorige hoofdstuk zijn op basis van theorie en voorgaande onderzoeken enkele verwachtingen met betrekking tot dit onderzoek geformuleerd. Daarnaast zijn de concepten besproken die centraal staan in dit onderzoek. In dit hoofdstuk worden deze begrippen geoperationaliseerd. Allereerst zal ingegaan worden op de selectie van respondenten en de gegevensverzameling. Daarna worden de begrippen besproken en worden de enkele gegevens van de respondenten gepresenteerd.

3.1: Steekproef

De steekproef van dit onderzoek bestaat uit 45 kenniswerkers. Dit totaal bestaat uit 30 respondenten die geïnterviewd zijn door medewerkers van de Erasmus universiteit en 15 interviews die speciaal voor dit onderzoek zijn afgenomen. De kennismigranten zijn benaderd door middel van de expatdesk in Den Haag, flyers in Ierse pubs, expatkanalen op social networksites zoals Linked-in en Hyves, verschillende bijeenkomsten van de expatorganisatie Connecting Woman, The Hague Guest Card, Expat Archive, het eigen sociale netwerk en respondenten die andere respondenten aanraden (sneeuwbalmethode).

De respondenten hebben zichzelf gemeld of zijn gevonden via organisaties. Hierdoor is er geen zicht op de populatie kenniswerkers die zich niet hebben gemeld. Daardoor kunnen de uitkomsten van dit onderzoek niet gegeneraliseerd worden naar de populatie van Haagse kenniswerkers of daarbuiten. Wel kan er een indruk gegeven worden van de situatie van kenniswerkers, hun wensen en behoeften en de mate waarin zij Den Haag als woonplaats waarderen.

De respondenten zijn allemaal mensen die in Den Haag of een van de randgemeenten van Den Haag woonachtig zijn, door hun werk of partners werk naar Nederland zijn gekomen en op het moment van afname van het interview niet langer dan 6 jaar in Nederland verblijven. Bij werving van respondenten is er geen selectie toegepast. In een later stadium is wel gericht gezocht naar respondenten met een bepaald geslacht of een nationaliteit. Dit omdat er veel vrouwelijke deelnemers waren en veel deelnemers uit het Verenigd Koninkrijk en de USA. Door hier rekening mee te houden is geprobeerd een gevarieerde groep respondenten te bereiken.

3.2: Gegevensverzameling

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden en te achterhalen of de verwachtingen zoals deze in de theorie beschreven staat overeen komen met de sociale werkelijkheid, zijn 45 interviews afgenomen en enkele documenten geanalyseerd.

Documentanalyse

De documentanalyse is een onderzoekstechniek waarbij gebruik wordt gemaakt van bestaande documenten. Voor dit onderzoek is ten eerste gebruik gemaakt van onderzoeksrapporten van de Erasmus Universiteit over de allochtone middenklasse, transnationalisme en kenniswerkers in Rotterdam en beleidsdocumenten van de gemeenten Den Haag en Rotterdam om een beeld te vormen van de regelgeving en de situatie van kenniswerkers in grote steden. Deze informatie is de basis geweest van het theoretisch kader. Daarnaast zijn documentatie van verschillende expatorganisaties gebruikt om een beeld te vormen van (potentiële) respondenten. Bij deze documentatie kan gedacht worden aan folderinformatie en het aanbod wat deze organisaties hebben voor kenniswerkers. Aan de hand van deze informatie van expatorganisaties is in kaart gebracht waar kenniswerkers/expats zich zoal bevinden en hoe deze benaderd kunnen worden.

Gestructureerde interviews

Voor dit onderzoek is ervoor gekozen om gestructureerde interviews af te nemen bij kenniswerkers. Een gestructureerd interview is een gesprek aan de hand van op voorhand vastgestelde vragen. De keuze voor gestructureerde interviews is genomen om dezelfde vragenlijst als in het Rotterdamse onderzoek van de Erasmus Universiteit aan te houden. Zo kan in een later stadium makkelijker een vergelijking gemaakt worden. Daarnaast waren er al data bekend (30 respondenten) van kenniswerkers in Den Haag die volgens hetzelfde format zijn geïnterviewd. De vragenlijst is ingedeeld in een aantal onderwerpen. De centrale begrippen uit dit onderzoek komen in de vragen voor. De interviews vonden plaats bij de respondenten thuis of in een publieke gelegenheid die de respondent zelf gekozen had in de periode van november 2008 tot juni 2010. Respondenten konden hierdoor vrijuit spreken. Met hetzelfde doel voor ogen werd daarnaast voor het afnemen van de interviews aan de respondenten duidelijk gemaakt dat de interviews geanonimiseerd zouden worden. De interviews werden met toestemming van de respondent opgenomen. Hierdoor kon de interviewer tijdens de interviews meer aandacht aan de respondent schenken en konden non-verbale reacties worden geconstateerd, die belangrijk kunnen zijn bij het interpreteren van de uitspraken van de respondent. Na de dataverzameling zijn de uitwerkingen van de interviews geanonimiseerd en gecodeerd.

3.3: Operationalisatie en gegevensverwerking

In de vragenlijst komen verschillende begrippen aan bod. In dit onderzoek zijn de begrippen participatie, verbondenheid en identificatie van belang. Daarnaast is natuurlijk het onderwerp (de kenniswerker) en de mogelijke verbondenheid met meerdere samenlevingen (transnationalisme) van belang. In onderstaand schema is af te lezen door middel van welke indicatoren de begrippen zijn geoperationaliseerd.

Tabel 4: Operationalisatie begrippen

<u>Centraal begrip</u>	<u>Omschrijving</u>	<u>Indicatoren</u>
Kenniswerker/kennismigrant/ Expatriat	Mensen die tijdelijk in een land verblijven om een (hoogopgeleide) functie binnen het bedrijfsleven uit te voeren.	Tijdelijk dienstverband, hoogopgeleid, andere nationaliteit dan de Nederlandse, migratie achtergrond.
Lokale participatie	Deelname aan activiteiten in de woonplaats of de directe omgeving van de woonplaats.	Participatie in recreatieve en consumptieve activiteiten.
Sociale contacten en kennis Nederlandse taal	Aard van het sociale netwerk en taalvaardigheid.	Contacten met Nederlanders en Nederlandse spreekvaardigheid.
Lokale verbondenheid	Gehechtheid aan de lokale omgeving.	Gevoelens van verbondenheid met plaatsen en locaties.
Identificatie	Vaststellen van de plaatsen en groepen waarmee kenniswerkers zich identificeren	Beschrijving van eigen identiteit en groepsidentiteit.
Transnationalisme	Grensoverschrijdende verbondenheid met meerdere samenlevingen.	Participatie in meerdere samenlevingen en identificatie en verbondenheid met meerdere samenlevingen.

In de analyse van de interviews is gebruik gemaakt van het statistiek programma SPSS en de antwoorden op de open vragen die gesteld zijn. De kernbegrippen in dit onderzoek zijn participatie, verbondenheid en identificatie.

Allereerst is per kernbegrip een aantal rechte tellingen gemaakt waarbij de activiteiten van kenniswerkers (recreatief, consumptief, vrijetijdsbesteding binnen verenigingen), het aantal Nederlandse contacten en spreekvaardigheid, en de gemiddelde score van gevoelens van verbondenheid en identificatie in beeld zijn gebracht.

Maar kenniswerkers kunnen verschillen in de mate waarin zij in Nederland in de samenleving participeren én participeren in het land van herkomst. Datzelfde geldt voor verbondenheid, respectievelijk identificatie met Nederland en met het land van herkomst. In de vragenlijst worden

voor elk van deze begrippen een aantal vragen gesteld. Met deze afzonderlijke vragen zijn daarom naast de rechte tellingen, getotaliseerde variabelen geconstrueerd.

Participatie: Bij participatie is gevraagd hoeveel uren men per maand participeert in sportclubs, religieuze organisaties, vakorganisaties, politieke organisaties en andere organisaties. De totale participatie is berekend door het aantal uren dat men in Nederland participeert op te tellen en het aantal uren op te tellen dat in het land van herkomst besteed wordt. Zo zijn de variabelen 'participatie in Nederland' en 'participatie in het buitenland' verkregen.

Verbondenheid: Verbondenheid met Nederland wordt gemeten aan de hand van drie vragen: in welke mate voelt de respondent zich verbonden met respectievelijk zijn woonbuurt, woonplaats en Nederland. Elk van deze vragen kan met 1 (helemaal niet) tot 4 (zeer sterk) beantwoord worden. Verbondenheid met Nederland wordt gemeten door de gemiddelde waarde van deze drie vragen te nemen. Op dezelfde wijze wordt verbondenheid met buitenland gemeten, maar dan met soortgelijke vragen die op het land van herkomst betrekking hebben.

Identificatie: Voor identificatie zijn twee groepen vragen gebruikt. De ene groep bestaat uit vragen met een zevenpuntsschaal. Aan de respondenten is gevraagd in hoeverre ze zich met andere mensen kunnen identificeren, bijvoorbeeld Hagenaars en Nederlanders (identificatie met Nederland) en bijvoorbeeld landgenoten in Nederland, landgenoten in het buitenland en landgenoten in het land van herkomst (identificatie met buitenland).

De andere groep vragen bestaat uit vragen over hoe 'thuis' de respondenten zich voelen in hun huidige woonplaats en in Nederland, en respectievelijk in hun herkomstland. Deze vragen worden op een vijfpuntsschaal beantwoord.

De totale identificatie is berekend door het gemiddelde te nemen van de waarden van beide groepen vragen waarbij de waarden van de tweede groep is opgerekt naar een schaal van 1 tot 7 zodat het gewicht van beide groepen in de totaalvariabele gelijk is.

Door bovenstaande bewerkingen zijn er zes continue variabelen verkregen:

- Participatie in Nederland
- Participatie in het buitenland
- Verbondenheid met Nederland
- Verbondenheid met het buitenland
- Identificatie met Nederland
- Identificatie met het buitenland.

Vervolgens kunnen de verbanden tussen deze variabelen uitgedrukt worden in de Pearson-correlatiecoëfficiënt (r). De samenhangen worden tweezijdig getoetst, waarbij een toevalskans van 5% ($p < .05$) gebruikt wordt om de samenhang significant te noemen.

Hierdoor worden de resultaten niet alleen gepresenteerd door middel van rechte tellingen maar kunnen er ook verbanden tussen de begrippen worden gepresenteerd.

3.4: Respondenten

Er zijn 45 respondenten geïnterviewd. Er zijn 20 nationaliteiten in dit onderzoek vertegenwoordigd. De groep respondenten bestaat uit 17 mannen en 28 vrouwen. 19 van de 28 vrouwen zijn partners van een kenniswerker.

In tabel 5 is goed te zien dat veel vrouwen met hun man meereizen. Tabel 5 geeft verder inzicht in de nationaliteit van de kenniswerkers. Er is eenmaal de Nederlandse nationaliteit genoemd, dit is van een in Nederland geboren kenniswerker maar jong naar Amerika is gegaan. Het bedrijf waar deze respondent werkt heeft hem geplaatst in Nederland. Een andere uitzondering is een respondent met de Britse nationaliteit die oorspronkelijk uit Nederland komt. Zij heeft de Nederlandse nationaliteit opgegeven bij langdurig verblijf in Engeland. Nu werkt zij voor de internationale school tijdelijk in Nederland.

Tabel 5: Overzicht nationaliteit, sekse en kenniswerker/partner (N=45)

Herkomstland	Man		Vrouw		Totaal
	<u>Kenniswerker</u>	<u>partner</u>	<u>kenniswerker</u>	<u>Partner</u>	
USA	3	0	0	6	9
UK	3	1	1	4	9
Duitsland	2	1	2	1	6
Canada	1	0	1	1	3
Italie	2	0	0	0	2
Australie	2	0	0	0	2
Anders	2	0	5	7	14
Totaal	15	2	9	19	45

Anders: Bulgarije, Denemarken, Estland, Frankrijk, India, Maleisië, Marokko, Nederland, Nigeria, Noorwegen, Polen, Portugal, Rusland, Trinidad/Tobago

De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 41,53 jaar. De jongste respondent is 24 jaar, de oudste 66. De meeste respondenten zijn tussen de 33 en 52 jaar oud.

Leefsituatie

22 respondenten wonen 3 a 4 jaar in Nederland. In Tabel 6 is af te lezen wanneer de respondenten in Nederland zijn komen te wonen.

Tabel 6: Data van migratie naar Nederland (N=45)

In Nederland sinds:	Aantal respondenten
nov 2003 (interview afgenomen in 2009)	1
2004	3
2005	9
2006	12
2007	10
2008	8
2009	2
Totaal	45

Van deze respondenten wonen 31 mensen in Den Haag, 4 mensen in Leidschendam-Voorburg, 4 in Rijswijk, 5 in Wassenaar. 1 persoon woont buiten deze gemeenten maar werkt wel in Den Haag.

- 33 respondenten huren het huis waar zij nu in wonen. 12 mensen hebben het huis gekocht.

- 33 respondenten zijn getrouwd, 3 hebben wel een partner maar zijn niet getrouwd, 8 zijn alleenstaand en 1 persoon is gescheiden.

- 25 respondenten hebben kinderen. 9 hiervan hebben 1 kind, 12 personen hebben 2 kinderen, 4 respondenten hebben 3 kinderen. Totaal zijn dit 45 kinderen waarvan er nog 24 bij de respondenten wonen.

Onderwijs en werk

Van de respondenten is 73% is universitair geschoold. Daarnaast heeft 13% hoger onderwijs genoten.

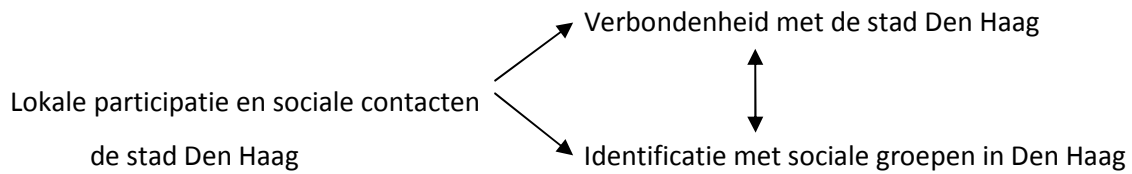
Van de partners heeft 64% een universitaire opleiding.

Voor het werk wat deze personen doen heeft 51% de universitaire opleiding nodig voor zijn/haar functie. Van de partners heeft 56% deze opleiding nodig voor de functie waarin zij werkzaam zijn.

Het inkomen van de kenniswerkers ligt grotendeels tussen de 4000 en 8000 euro netto per maand.

4: Onderzoekresultaten

Na de algemene gegevens van de respondenten in hoofdstuk 3 zal in dit hoofdstuk ingegaan worden op de onderzoekresultaten waarmee de probleemstelling beantwoordt kan worden. Het hoofdstuk is ingedeeld aan de hand van het schema uit het theoretische kader.

Hierdoor zullen allereerst participatie en sociale contacten worden toegelicht. Daarna zal verbondenheid met de stad Den Haag aan bod komen. Hier wordt ook op hogere schaalniveaus de resultaten toegelicht. Kenniswerkers zijn immers migranten, waardoor zij zich ook verbonden kunnen voelen met het herkomstland/stad of andere plaatsen. Na deze twee begrippen zal ingegaan worden op het begrip identificatie. Om het theoretische kader te voltooien zullen de onderlinge relaties tussen de begrippen gelegd worden.

4.1: Participatie en sociale contacten

Om participatie van kenniswerkers in de samenleving te meten wordt gebruik gemaakt van de klassieke indicatoren in de sociologie. Dit zijn deelname aan activiteiten, taalkennis en sociale contacten. Participatie in de Nederlandse samenleving wordt in dit onderzoek dan ook aangemerkt door activiteiten op het gebied van recreatie en consumptie, lidmaatschap van diverse organisaties en vrijwilligerswerk. Uit de resultaten kan afgelezen worden wat en hoe vaak kenniswerkers activiteiten ondernemen.

4.1.1: Activiteiten van kenniswerkers

Aan de respondenten is gevraagd hoe vaak zij recreatieve en consumptieve activiteiten ondernemen. Daarnaast is gevraagd waar dit voornamelijk plaatsvindt. In onderstaande tabellen een overzicht:

Tabel 7: Frequentie recreatieve en consumptieve activiteiten (N=45)

Activiteit	1 of meerdere keren per week	Een of meerdere keren per maand	Minder dan 1 keer per maand
Uit eten gaan	21	18	6
Winkelen	13	24	8
Uitgaan	13	19	13
Culturele activiteiten	4	19	22
Recreatieve activiteiten	20	13	12

Tabel 8: Locatie recreatieve en consumptieve activiteiten (N=45)

Activiteit	Voornamelijk Den Haag	Zowel Den Haag als andere plaatsen	Bijna nooit in Den Haag
Uit eten gaan	28	15	2
Winkelen	24	17	4
Uitgaan	20	21	4
Culturele activiteiten	10	30	5
Recreatieve activiteiten	16	23	6

De activiteiten die het meest ondernomen worden zijn uit eten gaan en winkelen. Deze activiteiten vinden ook voornamelijk in Den Haag plaats. Dit is een indicatie dat kenniswerkers hun weg in de stad hebben gevonden.

Als je kijkt naar het aanbod wat hier allemaal is aan festivals en dergelijke.... Ik vind het geweldig. Er komt van alles voorbij. Ik kijk eigenlijk nooit naar culturele activiteiten uit mijn herkomstland. Die zijn er hier ook niet zo veel. Maar er is zo veel anders leuks dat ik het haast niet mis (vrouw, 34 jaar, Bulgaars, kennismigrant)

Omdat winkelen en uit eten gaan ook door elke willekeurige toerist wordt gedaan is er om in participatie meer diepgang te brengen gevraagd naar lidmaatschap en vrijwilligerswerk bij organisaties. Dit hebben de respondenten zowel voor zichzelf als de eventuele partner beantwoord.

De vrijetijdsbesteding van 81 personen kan hierdoor vastgesteld worden. Ook hier is de plaats waar deze activiteiten plaatsvinden gevraagd.

Tabel 9: Vrijetijdsbesteding kennismigranten met locatie (N=81)

Organisatie	In Nederland	Elders
School	9 vrijwilligers	Londen - 1 vrijwilliger
Sportvereniging	41 leden en 3 vrijwilligers	Londen - 1 vrijwilliger
Expatorganisatie	23 leden en 12 vrijwilligers	----
Religieuze organisatie	9 leden en 5 vrijwilligers	Sydney – 1 lid, Zweden - 1 lid
Vakbond	----	UK - 1 lid, Zweden - 1 lid
Politieke organisatie	2 leden	USA - 1 lid
Anders	12 leden en 7 vrijwilligers	USA, 1 lid India - 1 lid, Engeland - 1 lid Estland - 1 lid Internationale organisatie - 2 lid en 1 vrijwilliger

Uit tabel 'Vrijetijdsbesteding kennismigranten' blijkt dat zowel vrijwilligerswerk als het verenigingsleven van de respondenten voornamelijk gericht is op Nederland. Respondenten die lid van een vereniging in het herkomstland zijn ook in Nederland actief. Het groot deel (50%) van de respondenten is lid van een sportvereniging. Dit is vaak een lidmaatschap van een fitnessclub. Als tweede soort vereniging worden de expatorganisaties genoemd. Dit houdt in dat er borrels, lezingen, activiteiten worden ondernomen met medekennismigranten. Deze organisaties staan in de meeste gevallen open voor alle nationaliteiten. In Den Haag zijn er ook organisaties die specifiek op vrouwen of één nationaliteit gericht zijn zoals de British Womans club, The Womans Business Club en Connecting Woman. Bij andere verenigingen kan gedacht worden aan muziekverenigingen, scouting en gezelligheidsverenigingen.

4.1.2: Contacten in de Nederlandse samenleving

Omdat activiteiten ondernemen niet het enige begrip is wat aangeeft dat men participeert in de samenleving is gekeken naar het aantal contacten wat de respondenten hebben. Dit is zowel voor de Nederlandse contacten als voor contacten met mensen afkomstig uit andere landen.

Van de respondenten (N=45) hebben 27 mensen een of meerdere keren langer dan 6 maanden in een ander land gewoond dan het thuisland. Hierdoor zijn er veel relaties en vriendschappen over de hele wereld. Toch geeft 69% van de respondenten aan de beste vrienden in het land van herkomst te hebben. 39 (86%) van de 45 respondenten heeft ook vrienden in Den Haag . 23 (51%) respondenten hebben (daarnaast) vrienden in andere delen van Nederland. Van deze vrienden heeft 49% dezelfde nationaliteit als de respondent. De overige 51% zijn van allerlei nationaliteiten waaronder Nederlanders.

Van de respondenten geeft 98% aan dat zij andere expats als vrienden hebben. Van de 45 respondenten geeft 58% aan dat dit het grootste deel van de vriendengroep in Nederland behelst. Het aantal Nederlandse vrienden verschilt erg per respondent.

Tabel 10: Aantal Nederlandse vrienden (N=45)

Aantal Nederlandse vriendschappen	0	1 tot 3	3 tot 10	10+
aantal respondenten	5	21	8	11

Uit interviews blijkt dat de kenniswerkers niet snel vrienden worden met Nederlanders. Dit komt volgens de respondenten grotendeels door de taalbarrière. Enkele reacties waren:

‘Alle mensen kunnen hier Engels en vertellen je dat je om je te redden helemaal geen Nederlands hoeft te leren maar voor vriendschappen, humor en diepere gesprekken heb je dat eigenlijk wel nodig. Nu kom ik niet verder dan een praatje over het weer’ (Vrouw, 45 jaar, Schots, partner)

‘Gelukkig hebben we hele lieve burens die ons direct betrokken bij buurtactiviteiten. Nu neem ik dit interview zelfs liever in het Nederlands af omdat dit beter is dan mijn Engels. Maar dat komt echt omdat ik mijn best er voor gedaan heb. Ik vind dat je dat moet doen om ergens bij te horen’. (Vrouw, 42 jaar, Duits, partner)

Uit de antwoorden van de respondenten blijkt dat Nederlandse vrienden het meest gemaakt worden via het werk, een clubs of in de buurt. Dit zijn natuurlijk wel de geijkte plaatsen om mensen te

ontmoeten. Andere plaatsen waarnaar gevraagd is zijn sportverenigingen, de school van de kinderen en het internet. Dit zijn plaatsen waar de respondenten minder contacten hebben opgedaan. Voor mannen zijn werk en sport belangrijkere plekken dan voor vrouwen om vrienden te vinden. Voor vrouwen zijn clubs en andere plekken (categorie anders) belangrijk. De school en buurt zijn voor beide even belangrijke plekken om vrienden te ontmoeten.

4.1.3: Taalkennis

Naast het deelnemen aan activiteiten is taal dus zeer belangrijk voor het sluiten van vriendschappen met Nederlanders. Veel kenniswerkers (vooral Engelstalige respondenten) geven aan dat Nederlanders heel goed de Engelse taal spreken waardoor het niet direct nodig is om Nederlands te leren. Daarbij geven de kenniswerkers wel aan dat de taal hierbij enkel gebruikt wordt bij kleinere contacten zoals de weg vragen of hulp in winkels. Diepere contacten zoals vriendschappen zijn lastig op te bouwen door de taalbarrière. Ook een baan vinden is lastig volgens enkele respondenten omdat er in de meeste gevallen gevraagd wordt naar uitstekende beheersing van het Nederlands in woord en geschrift.

Er zijn 10 respondenten die aangeven dat zij de Nederlandse taal vloeiend spreken. De grootste groep, namelijk 20 respondenten kunnen de Nederlandse taal naar eigen zeggen een beetje. Van de 45 respondenten geven 15 respondenten aan dat zij geen Nederlands of maar enkele woorden Nederlandse spreken. De respondenten willen wel graag Nederlands leren. Zij zien dit als belangrijk onderdeel om in de Nederlandse samenleving te integreren. 60% van de respondenten heeft een taal cursus gevolgd.

4.1.4: Samenvatting participatie en sociale contacten

Uit deze paragraaf blijkt dat elke kenniswerker wel iets onderneemt naast het werk. Van de 81 onderzochte kenniswerkers en partners van kenniswerkers zijn er 41 lid van een sportvereniging. Deze sportvereniging is vaak een fitnessclub wat erg laagdrempelig is en niet direct hoeft te leiden tot mening met andere sporters. Maar kenniswerkers leggen wel contacten met Nederlanders. Slechts 5 van de 45 respondenten geeft aan geen Nederlandse vrienden te hebben. Daarnaast is het merendeel van de kenniswerkers bereid Nederlands te leren. Kenniswerkers zien de beheersing van de Nederlandse taal als een middel voor integratie in de Nederlandse samenleving. Maar naast het belang wat kenniswerkers hechten aan integratie in Nederland blijkt dat de meest intieme contacten gericht zijn op het herkomstland. Ook hebben kenniswerkers de meeste sociale contacten in het herkomstland. Hierdoor is het waarschijnlijk dat kenniswerkers zich richten op het herkomstland maar het belang inzien van meedoen in de Nederlandse samenleving om hier een zo goed mogelijke tijd door te brengen.

4.2: Verbondenheid met de stad

Om te kunnen meten of participatie een indicatie is voor de gevoelens van verbondenheid met de stad is het belangrijk om deze gevoelens in kaart te brengen. Aan de respondenten is niet alleen gevraagd of zij zich verbonden voelen met Den Haag maar ook met andere plaatsen. Hieruit kan afgeleid worden of naast de verbondenheid met Den Haag er ook andere plaatsen een belangrijke rol spelen in het leven van de kenniswerkers. En er kan een vergelijking gemaakt worden tussen de verschillende plaatsen. Aan de respondenten is gevraagd om een cijfer te geven aan de verbondenheid die zij voelen voor bepaalde plaatsen en landen.

Tabel 11: Gemiddelde gevoelens van verbondenheid, thuis en welkom voelen ten opzichte van plaatsen gerangschikt naar antwoorden (range van 1 tot 5, N=45)

Ik voel mij:	Gemiddelde score:
Verbonden met herkomstland	4,42
Welkom in mijn herkomstland	4,42
Thuis in mijn herkomstland	4,24
Betrokken bij mijn herkomstland	3,87
Thuis in Den Haag	3,87
Welkom in Den Haag	3,87
Welkom in Nederland	3,67
Thuis in Nederland	3,64
Verbonden met Nederland	3,56
Verbonden met Den Haag	3,47
Betrokken bij Nederland	3,16
Betrokken bij Den Haag	3,02

In bovenstaande tabel is de verbondenheid met het herkomstland aangegeven met de kleur blauw. De verbondenheid met Den Haag is aangegeven met de kleur rood en de verbondenheid met Nederland is aangegeven met de kleur zwart. Uit deze tabel blijkt dat kenniswerkers zich het meest verbonden voelen (in alle gradaties) met het herkomstland. Maar kenniswerkers voelen zich ook thuis en welkom in Den Haag.

Dit blijkt onder andere uit de volgende reactie:

‘Ik woon in een heel fijne buurt. Er is veel groen en ik kan makkelijk overal komen. Er zit een pub op de hoek waar ik mijn vrienden tegenkom. En ik kan makkelijk met het openbaar vervoer naar mijn werk. Ja, de stad en de buurt bevalt me wel maar verder heb ik niet zo veel met Nederland’. (Man, 58, Engels, kennismigrant)

Aan de respondenten is daarnaast als controlevraag gevraagd in hoeverre zij zich verbonden voelen met bepaalde plaatsen. Hierin is een onderscheid gemaakt van lokaal naar internationaal. Uit de tabel ‘verbondenheid kennismigranten met plaatsen’ blijkt dat de meeste respondenten zich net als in bovenstaande tabel verbonden voelen met het herkomstland/stad. Maar direct daarna komt opnieuw de buurt en de stad naar voren. Hierin is een patroon te zien. De respondenten voelen zich verbonden met de bekende plaatsen, allereerst het herkomstland en later met de inmiddels bekende buurt.

Tabel 12: Verbondenheid kennismigranten met plaatsen (N=45)

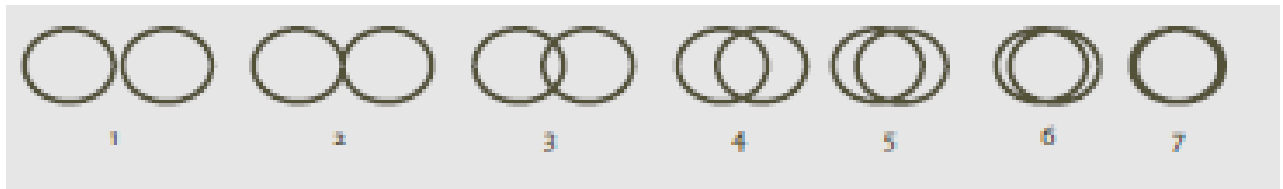
	Niet of niet zo verbonden	Verbonden of sterk verbonden
Herkomstland	11	34
Herkomststad	15	29
Buurt	18	27
Den Haag	19	26
Nederland	21	24
Europa	21	24
Woonplaats (Indien niet Den Haag)	6	11

Het herkomstland lijkt dus een grote rol te spelen. Toch geven 23 mensen aan dat zij graag langer in Nederland willen blijven en 16 mensen twijfelen hierover. Zes mensen vertrekken na de vastgestelde periode (door het contract op het werk). Een groot deel, namelijk 21 van de 45 respondenten hebben geen einddatum vastgesteld.

Samengevat: kenniswerkers voelen zich wel verbonden met hun woonplaats en buurt in Nederland, maar zij voelen zich sterker verbonden met hun herkomstland.

4.3: Identificatiepatronen

Of naast deze verbondenheid met de stad, er ook een gevoel van verbondenheid met sociale groepen en specifiek groepen die in Nederland verblijven is aan de respondenten gevraagd of zij aan de hand van 7 cirkels hun relatie met verschillende sociale groepen willen duiden. Dit gaat van helemaal los (1) tot helemaal verbonden (7). Op basis van de keuze is er een gemiddelde score uitgerekend.

In tabel 'gemiddelde score identificatie respondent met groepen' is dit weergegeven.

Tabel 13: Gemiddelde score identificatie met sociale groepen (range 1-7, N=45)

<i>De relatie van de respondent met:</i>	<i>Gemiddelde score:</i>
Mensen met dezelfde nationaliteit in het herkomstland	4,69
Mensen met dezelfde nationaliteit in Nederland	3,73
Expats in Nederland	3,67
Mensen met dezelfde nationaliteit in andere landen	3,33
Buitenlanders in Nederland	2,96
Nederlanders	2,87
Inwoners van Den Haag	2,84
Expats in andere landen	2,71

In bovenstaande tabel is de identificatie met het herkomstland of een internationaal georiënteerde identificatie aangegeven met de kleur blauw. De identificatie met Den Haag is aangegeven met de kleur rood en de identificatie met Nederland is aangegeven met de kleur zwart. Kenniswerkers lijken zich zowel te verbinden met de eigen nationaliteit als mensen in de eigen situatie. In percentages blijkt dat 73% van hen ziet zichzelf in de eerste plaats als iemand met de eigen nationaliteit. Daarnaast ziet 11% zichzelf als expat. Eén respondent ziet zichzelf in de eerste plaats als Nederlander. Ook het gevoel voor de nationaliteit uit het herkomstland is het sterkst. Van de respondenten voelt 71% zich op de eerste plaats als iemand met de nationaliteit uit het herkomstland. Als tweede keuze hierin wordt vooral 'expat' aangemerkt als beschrijving van zichzelf. Volgens de kenniswerkers worden zij door de Nederlanders vooral gezien als iemand van de nationaliteit uit het herkomstland, buitenlander of expat. Deze uitkomsten sluiten aan bij de

uitkomsten over verbondenheid. Ook hierbij kunnen de kenniswerkers zich vooral identificeren met andere mensen uit hetzelfde herkomstland of mensen in dezelfde situatie.

4.4: Participatie, verbondenheid en identificatie

Nu de drie onderdelen van het theoretische model zijn geanalyseerd is het interessant om de verbanden tussen deze begrippen te onderzoeken. Hierbij zal allereerst ingegaan worden op het verband tussen participatie en verbondenheid met de stad. Daarna zal het verband tussen participatie en identificatie aan bod komen. Er wordt afgesloten met het verband tussen verbondenheid en identificatie.

Verband participatie en verbondenheid met de stad

Het verband tussen participatie en verbondenheid met de stad komt regelmatig naar voren tijdens de interviews.

‘Nu ik een kindje heb, ga ik regelmatig naar de speeltuin. Daar kom ik andere moeders tegen en praten we. Ik heb er al een goede vriendin aan over gehouden. Door het naar de speeltuin gaan, voel ik me ook meer thuis in de buurt.’ (Vrouw, 34, Bulgaars, Kennismigrant)

Om vast te stellen of het verband tussen participeren en zich verbonden voelen met de lokale samenleving ook geldt voor alle respondenten, is een vergelijking gemaakt tussen de verschillende onderdelen van participatie en de verbondenheid met Nederland of het Buitenland.

De respondenten is gevraagd van welke organisaties zij lid zijn, waar deze organisatie zich bevindt en hoeveel uur zij hier participeren. Deze ‘actieve’ uren zijn voor de analyse onderverdeeld in Nederland en Buitenland. Ook voor het begrip verbondenheid is de tweedeling tussen Nederland en het buitenland gemaakt. Verbondenheid wordt gemeten door het gemiddelde te nemen van de antwoorden op de vragen naar verbondenheid met plaatsen (tabel 12) . De correlatie tussen de begrippen participatie en verbondenheid is niet significant zoals in onderstaande tabel af te lezen is.

Tabel 14: De samenhang tussen activiteiten en verbondenheid met plaatsen (N=45)

	Verbondenheid met Nederland	Verbondenheid met Buitenland
Participatie in Nederland		
Pearson correlatiecoëfficiënt	,154	,126
Significantie (p)	,311	,41
Participatie in Buitenland		
Pearson correlatiecoëfficiënt	,094	,053
Significantie(p)	,538	,727

P<.05

Uit bovenstaande tabel is geen verband af te lezen. Wel kunnen andere delen van het gemeten begrip participatie namelijk 'het spreken van de Nederlandse taal' en 'sociale contacten' verband hebben met verbondenheid.

Tabel 15: De samenhang tussen Nederlands spreken en verbondenheid met plaatsen (N=45)

	Verbondenheid met Nederland	Verbondenheid met buitenland
Nederlands spreken		
Pearson correlatiecoëfficiënt	,439**	,242
Significantie(p)	,003	,109

p<.05

Tabel 16: Aantal respondenten ingedeeld naar Nederlands spreken t.o.v. verbondenheid met de buurt (N=45)

	niet of niet sterk verbonden	verbonden of sterk verbonden
Vloeiend Nederlands spreken	0	10
Een beetje Nederlands spreken	9	11
Enkele woorden Nederlands spreken	5	6
Geen Nederlands spreken	4	0

Uit tabel 15 blijkt duidelijk dat de respondenten die de Nederlandse taal beheersen zich verbonden voelen Nederland. Ook uit een kruistabel (tabel 16) tussen verbondenheid met de buurt en de beheersing van de Nederlandse taal komt eenzelfde beeld. Het spreken van de Nederlandse taal is dus een sterke indicator voor verbondenheid.

Het laatste deel van het begrip participatie namelijk 'sociale contacten' is ook onderzocht ten overstaan van de verbondenheid met Nederland of het buitenland. Er is gekeken naar het aantal Nederlandse vrienden wat de respondenten hebben. In tabel 17 wordt het verband tussen verbondenheid met Nederland of het buitenland en het hebben van Nederlandse vrienden onderzocht.

Tabel 17: De samenhang tussen het hebben van Nederlandse vrienden en de verbondenheid met plaatsen (N=45)

	Verbondenheid met Nederland	Verbondenheid met buitenland
Aantal Nederlandse vrienden		
Pearson correlatiecoëfficiënt	,264	,263
Significantie (p)	,079	,081

P<.05

Samenvattend kan gesteld worden dat alleen de beheersing van de Nederlandse taal binnen het begrip participatie een sterke indicator is voor de verbinding met de Nederlandse samenleving. Het hebben van sociale contacten of het ondernemen van activiteiten heeft geen positief of negatief verband met het voelen van verbondenheid met de stad.

Verband participatie en identificatie met de samenleving

Het verband tussen participatie en identificatie wordt op eenzelfde manier onderzocht als het verband tussen participatie en verbondenheid.

Participatie bestaat uit activiteiten, taalbeheersing en sociale contacten. Identificatie wordt geoperationaliseerd door van de uitkomsten van de vragen over identificatie, de gemiddelde score te bekijken. Daarbij worden deze sociale groepen ingedeeld in twee groepen, namelijk identificatie met Nederland en het buitenland. Hierdoor kan vastgesteld worden of kenniswerkers zich meer identificeren met het buitenland of met Nederland. Om de correlatie tussen activiteiten en identificatie te analyseren zijn ook de actieve uren die de respondenten aan activiteiten besteden, opgedeeld in activiteiten in Nederland of het buitenland. In tabel 18 is af te lezen dat actief deelnemen in organisaties niet leidt tot identificatie met Nederland of het buitenland. Het is zelfs zo dat participatie in het buitenland helemaal geen invloed heeft op enige vorm van identificatie. De significantiewaarde is hier verre van de waarde waarop het verband significant zou zijn.

Tabel 18: De samenhang tussen activiteiten en identificatie met sociale groepen (N=45)

	Identificatie met Nederland	Identificatie met Buitenland
Activiteiten in Nederland		
Pearson correlatiecoëfficiënt	,167	,200
Significatie (p)	,272	,187
Activiteiten in Buitenland		
Pearson correlatiecoëfficiënt	,001	-,021
Significantie(p)	,992	,889

P<.05

Participatie bestaat niet alleen uit activiteiten. Ook het taalvaardigheid en sociale contacten zijn meetbare delen van participatie. Daarom is het verband tussen het beheersen van de Nederlandse taal en het hebben van Nederlandse vriendschappen onderzocht.

Tabel 19: De samenhang tussen Nederlandse taalbeheersing en Nederlandse vriendschappen met identificatie(N=45)

	Identificatie met Nederland	Identificatie met buitenland
Nederlands spreken		
Pearson correlatiecoëfficiënt	,471**	-,172
Significantie (p)	,001	,258
Aantal Nederlandse vrienden		
Pearson correlatiecoëfficiënt	,281	,304*
Significantie (p)	,061	,042

P<.05

Uit tabel 19 is af te leiden dat de respondenten die het Nederlands beheersen zich ook kunnen identificeren met Nederland. Wat opmerkelijk en niet makkelijk verklaarbaar is, is dat respondenten met Nederlandse vrienden zich identificeren met het buitenland. Verklaringen kunnen zijn dat veel respondenten zoals uit de analyse van identificatie blijkt, zich identificeren met het herkomstland, maar wel lokaal actief zijn. Transnationalisme kan een andere verklaring zijn omdat dit mensen zijn die gemakkelijk overal contacten opbouwen.

Verband verbondenheid en identificatie

Nu duidelijk is hoe participatie zich verhoudt ten opzichte van verbondenheid met de stad en identificatie met groepen, is het verband tussen deze twee begrippen interessant om te onderzoeken. In deze analyse is uitgegaan van dezelfde variabelen voor identificatie en verbondenheid als in de rest van de analyse

Tabel 20: De samenhang tussen verbondenheid en identificatie met Nederland en het buitenland (N=45)

Verbondenheid met Nederland	Identificatie met Nederland	Identificatie met buitenland
Pearson correlatiecoëfficiënt	,588**	,24
Significantie (p)	,00	,113
Verbondenheid met buitenland		
Pearson correlatiecoëfficiënt	,236	,484**
Significantie (p)	,118	,001

Conform de verwachting is er een significant verband tussen verbondenheid en identificatie. Dit geldt zowel voor het verband tussen verbondenheid met Nederland met identificatie met Nederland als het verband tussen verbondenheid met het buitenland en identificatie met het buitenland. Dit betekent dat als mensen zich verbinden aan een plaats, zij zich ook identificeren met de inwoners van deze plaats. Uit de theorie blijkt dat kenniswerkers zich vermoedelijk ook met meerdere plaatsen en groepen kunnen identificeren. Daarom is deze vergelijking gemaakt in tabel 21 en 22.

Tabel 21: De samenhang tussen verbondenheid met Nederland en het buitenland (N=45)

	Verbondenheid met buitenland
Verbondenheid met Nederland	
Pearson correlatiecoëfficiënt	,236
Significantie (p)	,118

P<.05

Tabel 22: De samenhang tussen identificatie met Nederland en het buitenland (N=45)

	Identificatie met het buitenland
Identificatie met NL	
Pearson correlatiecoëfficiënt	,300*
Significantie (p)	,045

P<.05

Uit bovenstaande tabellen blijkt dat verbondenheid met Nederland niet negatief samenhangt met verbondenheid in met het buitenland. Met andere woorden, kenniswerkers kunnen zich zowel met Nederland als met het buitenland verbonden voelen. Dit geldt nog sterker voor identificatie omdat dit verband zelfs significant positief is. Kortom kenniswerkers kunnen zoals het theoretisch kader ook doet vermoeden meerdere deelidentiteiten hebben die ook uit meerdere etnische groeperingen kunnen bestaan.

4.5: Samenvatting onderzoeksresultaten.

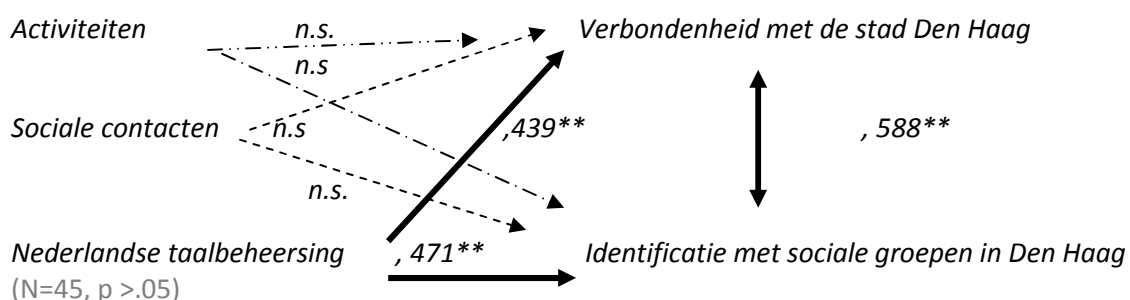
De resultaten zijn aan de hand van het model, wat ook in het theoretische kader is gebruikt, gepresenteerd. Hieruit blijkt dat respondenten op verschillende manieren participeren in de Nederlandse samenleving en in Den Haag. Van de respondenten in dit onderzoek geeft 25% aan dat zij lid zijn van een expatorganisatie. Tijdens de interviews werd duidelijk dat zij dit vooral doen om mensen te leren kennen en hulp aan elkaar te kunnen bieden bij praktische obstakels die zij tegenkomen. Deze praktische barrières zijn bijvoorbeeld het vinden van winkels en restaurants in Nederland en andere voorzieningen en de kennis van gemeentelijke regelingen.

De respondenten zijn in allerlei organisaties actief en voelen zich over het algemeen welkom en thuis in Den Haag. Maar zij voelen zich niet direct verbonden of betrokken bij de stad. Het merendeel van de respondenten heeft Nederlandse vrienden. De respondenten proberen te integreren door de taal te leren en de Nederlandse gebruiken zich eigen te maken.

Het sterkste gevoel van verbondenheid is de band met het herkomstland. Toch voelen veel respondenten zich ook verbonden met Den Haag en hierbij vooral de buurt waar zij in wonen. Dit is verklaarbaar omdat de respondenten vooral in de buurt verblijven en daardoor bekend zijn met de omgeving.

De respondenten zien zichzelf (en denken ook dat de Nederlanders hen zo zien), als persoon met de eigen nationaliteit en identificeren zich vooral met deze nationaliteit en medekennismigranten in Nederland. Maar een enkeling ziet zichzelf als kosmopoliet of Europeaan. Toch kunnen kenniswerkers zich wel verbinden en identificeren met meerdere plaatsen. Dus als zij zich identificeren met Nederlanders betekent dit niet dat zij zich niet meer identificeren met mensen uit het herkomstland. Dit lijkt een magere vorm van transnationalisme.

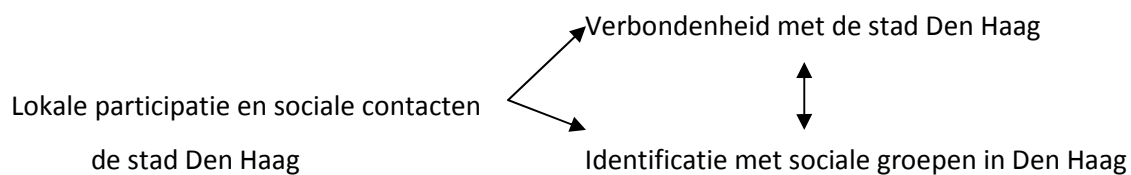
De verbanden uit het theoretisch model zijn onderzocht. Deze verbanden tot deze verbanden te komen zijn getotaliseerde variabelen geconstrueerd. Hiervan is de Pearson correlatiecoëfficiënt berekend. Deze correlaties staan hieronder weergegeven. Alleen de significante verbanden zijn in dit model opgenomen. Omdat participatie uit drie delen bestaat is dit begrip in onderstaand resultaat opgesplitst.

5: Conclusie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk zal ik antwoord geven op de centrale onderzoeksvraag. Om de centrale onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden zijn er, aan de hand van de theorie, een viertal verwachtingen geformuleerd. Hieronder worden de belangrijkste conclusie(s) per verwachting weergegeven. Aan de hand hiervan zal de centrale onderzoeksvraag worden beantwoord.

Om de probleemstelling 'In hoeverre zijn kenniswerkers maatschappelijk actief in de stad Den Haag en zijn er indicaties dat deze participatie leidt tot verbondenheid met de stad Den Haag?' te beantwoorden is het volgende model aangehouden:

Per begrip is in dit onderzoek zowel de theorie als de sociale werkelijkheid onderzocht. Het onderzoek is afgenomen bij 45 kenniswerkers in de stad Den Haag.

Het begrip lokale participatie kan theoretisch gedefinieerd worden door middel van drie begrippen namelijk activiteiten, taalbeheersing en sociale contacten. Allereerst kan uit de theorie over participatie, worden geconcludeerd dat hoogopgeleiden actiever zijn in de samenleving dan lager opgeleiden. Dit komt zowel uit onderzoek van het SCP onder allochtone stedelingen als onderzoek naar participatie in een middelgrote stad. Daarnaast blijkt de beheersing van de Nederlandse taal een belangrijk criterium voor participatie en verbondenheid met de samenleving. Ook hier is eerder onderzoek naar gedaan door onder bijvoorbeeld allochtone jongeren in Rotterdam en arbeidsmigranten uit Midden en Oost-Europa (MOE-landers). Als derde onderdeel van participatie is het aangaan van sociale contacten onderzocht. Sociale contacten blijken niet alleen voor het persoonlijke maar ook voor het maatschappelijke leven van belang. Hierdoor wordt de zelfredzaamheid van mensen en burgerschap gestimuleerd. Maar Nederlanders blijken relatief gesloten vriendenkringen te hebben.

Uit deze theorie is de eerste verwachting geformuleerd: *Kenniswerkers participeren actief in de Nederlandse samenleving maar binden zich sociaal niet met Nederlanders.*

Uit de analyse van de onderzoeksresultaten blijkt dat kenniswerkers inderdaad actief zijn in de Nederlandse samenleving. Deze activiteiten vinden voornamelijk in Den Haag en in Nederland plaats. Een groot deel van de respondenten is bijvoorbeeld lid van een sportvereniging.

Ook zijn 23 van de 45 (25%) respondenten lid van een zogenaamde expatorganisatie. Binnen deze organisaties kunnen kenniswerkers tips krijgen voor dagelijkse moeilijkheden zoals het vinden van de juiste supermarkt en het invullen van formulieren bij de gemeente.

Vriendschappen met Nederlanders worden niet gemakkelijk gesloten. Toch heeft 89% van de respondenten tenminste één Nederlandse vriend. De beheersing van de Nederlandse taal blijkt een obstakel te zijn voor het maken van Nederlandse vrienden. Kenniswerkers investeren veel in het eigen maken van de Nederlandse taal. Zo spreken 30 van de 45 respondenten de taal een beetje of vloeiend.

Kenniswerkers participeren actief in de Nederlandse samenleving maar binden zich sociaal niet met Nederlanders door obstakels zoals de beheersing van de Nederlandse taal. Als een kenniswerker de Nederlandse taal wel kent is, is er ook sprake van verbondenheid met de stad. Dit is een verband wat ook andersom geïnterpreteerd kan worden. Als kenniswerkers zich verbonden voelen met de stad, willen zij ook de Nederlandse taal eigen maken.

Als tweede begrip is 'verbondenheid' zowel theoretisch als empirisch onderzocht. Uit de theorie blijkt dat verbondenheid met de stad alles te maken heeft met zich thuis voelen in een stad. Veel gemeenten investeren in deze sociale situatie omdat hierdoor de leefbaarheid in de stad zich verbetert. Uit onderzoek onder de allochtone middenklasse in Rotterdam blijkt dat deze groep zich sterk verbonden voelt met de lokale samenleving. Sterker dan met Nederlanders of het herkomstland. Maar allochtone jongeren in Rotterdam richten zich in de eerste plaats op het herkomstland. Hieruit kan blijken dat kenniswerkers wel een sterke binding met de stad hebben maar zich vooral richten op het herkomstland.

Dat kenniswerkers zich met meerdere plaatsen verbonden kunnen voelen wordt transnationalisme genoemd. Transnationalisten werken en leven over de hele wereld. Hierdoor zijn de volgende verwachtingen geformuleerd: *kenniswerkers voelen zich zowel met het herkomstland als met de stad Den Haag verbonden en kenniswerkers zijn zowel lokaal als in het herkomstland actief.*

Uit de analyse van de onderzoeksresultaten blijkt dat kenniswerkers zich met stip het meest verbonden voelen met het herkomstland. Zij voelen hier een grote betrokkenheid bij en voelen zich er thuis. Op de tweede plaats staat de stad Den Haag. Hier voelen zij zich welkom en thuis. Maar een betrokkenheid of verbondenheid met de stad wordt niet uitgesproken.

Uit een vergelijking tussen gevoelens van verbondenheid met het buitenland en verbondenheid met Nederland blijkt dat dit verband positief is. Dit betekent dat kenniswerkers zich zowel met Nederland als met het buitenland verbonden kunnen voelen.

Kenniswerkers zijn echter vooral actief in Nederland. Activiteiten in het herkomstland worden 'in de wacht gezet'. Soms blijven lidmaatschappen doorlopen maar worden er tijdens het verblijf in Nederland geen actieve uren aan besteed. De verwachting dat kenniswerkers zich met zowel het herkomstland als de stad Den Haag verbonden voelen en in beide samenlevingen actief zijn klopt niet. Kenniswerkers kunnen zich wel verbonden voelen met beide locaties maar zijn vooral lokaal (in Den Haag) actief.

Het derde begrip uit het theoretisch model is identificatie met sociale groepen. Theoretisch is identificatie een complex begrip. De definitie van identificatie is het leggen, onderhouden en verbreken van (sociale) verbindingen (WRR, 2007). Mensen kunnen zich met meerdere groepen identificeren. Jenkins (2008) geeft een indeling van de sociale identiteit door middel van drie zogenaamde 'frames'. Dit is de 1) de individual order, waarbij het gaat om de (deel)identiteiten die een individu zichzelf toeschrijft, 2) de interactional order, waarbij het gaat om vorming van deze (deel)identiteiten door interactie met andere personen en 3) de institutional order waarbij collectieve identiteiten onderdeel zijn van het dagelijks gedrag.

De theorie van Verkuyten (2010) sluit hier op aan door verschillende dimensies aan de sociale identiteit te geven. Deze dimensies zijn zelfcategorisering (overeenkomstig met individual order), gehechtheid aan de identiteit, gevoelsmatige waardering, gevoelens van eenheid en gebondenheid en als laatste de dimensie inhoud. In dit onderzoek is de individual order of zelfcategorisering en de groepsidentiteit empirisch onderzocht.

Uit de theorie over verbondenheid en identificatie is de volgende verwachting geformuleerd:
kenniswerkers voelen zich wel verbonden met bepaalde groeperingen in de Nederlandse samenleving maar kunnen zichzelf niet identificeren als Nederlander of inwoners van Nederland.

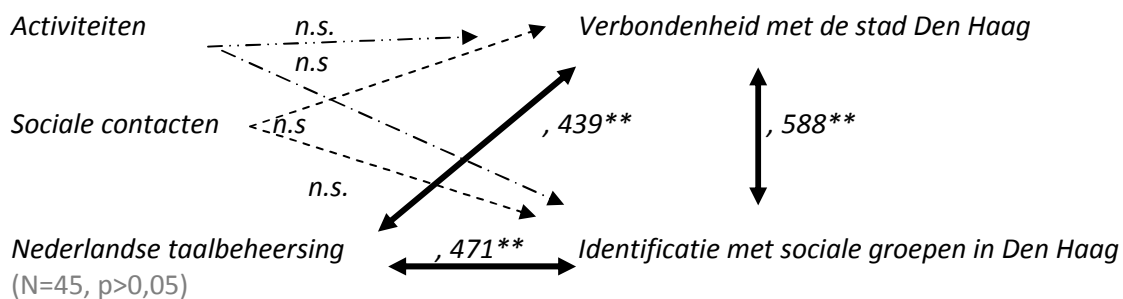
Uit de analyse van de onderzoeksresultaten blijkt dat kenniswerkers zich in de eerste plaats identificeren met mensen uit het herkomstland. Daarna identificeren kenniswerkers zich met andere kenniswerkers of expats. Zij vermoeden dat Nederlanders hen zien als iemand van de eigen nationaliteit en voelen zich ook afkomstig uit het herkomstland.

Als kenniswerkers zich verbonden voelen met het herkomstland, kunnen zij zich identificeren met sociale groepen uit het buitenland. Hierbij is het buitenland gedefinieerd als alle plaatsen buiten Nederland, waaronder dus het herkomstland.

Als kenniswerkers zich verbonden voelen met Nederland, kunnen zij zich identificeren met sociale groepen in Nederland. Deze verwachting dat kenniswerkers zich niet kunnen identificeren met Nederland of inwoners in Nederland, klopt niet. Kenniswerkers kunnen dit wel, maar onder bepaalde condities zoals het beheersen van de Nederlandse taal.

Voor het beantwoorden van de centrale onderzoeksvraag: 'In hoeverre zijn kenniswerkers maatschappelijk actief in de stad Den Haag en zijn er indicaties dat deze participatie leidt tot verbondenheid met de stad Den Haag?' moet naar het totale plaatje gekeken worden.

De verbanden zoals in het theoretisch model zijn aangegeven zijn onderzocht. Hierbij is participatie net als in de theorie opgesplitst in activiteiten, taalbeheersing en sociale contacten. Deze verbanden zijn geanalyseerd door construeerde totaalvariabelen te toetsen via de Pearson correlatiecoëfficiënt. In onderstaand model zijn alleen de significante verbanden weergegeven.

Uit de analyse blijkt dat kenniswerkers actief zijn in de stad Den Haag maar dat deze activiteiten niet leiden tot verbondenheid met Den Haag of identificatie met sociale groepen in Den Haag. Wel leidt een onderdeel van participatie, namelijk het beheersen van de Nederlandse taal tot gevoelens van verbondenheid en identificatie met Nederland.

Deze verbanden zijn niet causaal waardoor de uitkomsten ook vice versa kunnen gelden.

Kenniswerkers die zich identificeren met sociale groepen in Den Haag en/of zich verbonden voelen met de stad Den Haag, leren de Nederlandse taal.

Concluderend kan gesteld worden dat kenniswerkers maatschappelijk participeren in Den Haag maar dat deze participatie maar deels een indicator voor verbondenheid met de stad Den Haag.

Aanbevelingen

Dit onderzoek geeft een goed beeld waarin kenniswerkers zich naast het werk, sociaal-cultureel participeren. Ook laat het zien dat verbondenheid met een plaats direct verband houdt met identificatie met sociale groepen uit deze plaatsen.

Maar toch zijn er een aantal knelpunten die door vervolgonderzoek kunnen worden ondervangen. Hiervoor zijn een drietal aanbevelingen geformuleerd.

Als eerste aanbeveling, raad ik aan om een referentiegroep te onderzoeken. Het is zeer lastig vast te stellen of een groep mensen actief participeert zonder referentiegroep. Deze referentiegroep zal qua samenstelling (leeftijd en achtergrond) gelijk moeten zijn aan de onderzochte groep met enkel één belangrijke variabele als verschil. Deze variabele zal zijn kenniswerker of geen kenniswerker. Door dit onderzoek uit te voeren kan vastgesteld worden of kenniswerkers al dan niet actief participeren.

Als tweede aanbeveling kan er vergelijkend onderzoek plaatsvinden. Uit het onderzoek in Den Haag en Rotterdam blijkt dat kenniswerkers tegen dezelfde knelpunten in de Nederlandse samenleving oplopen. In het onderzoek (Van Bochove et al, 2010) 'Over de rode loper' staan deze knelpunten als aanbevelingen aan de gemeente(s) uitgebreid opgenomen. Den Haag en Rotterdam liggen heel dicht bij elkaar. Interessant zou zijn om dit onderzoek bijvoorbeeld ook in Eindhoven (met de grote bedrijven zoals Phillips, DAF en ASML) uit te voeren, waardoor mogelijk een ander beeld ontstaat. Hieruit kan opgemaakt worden of de participatie, verbondenheid en identificatiepatronen van kenniswerkers regionaal gebonden zijn of niet.

Als uitbreiding daarop kan gedacht worden aan internationaal onderzoek. Zijn kenniswerkers in Nederland anders dan in Frankrijk, Duitsland of Singapore? Uit internationaal onderzoek kan opgemaakt worden of Europa, zoals in het akkoord van Lissabon wordt voorspeld, een dynamische kenniseconomie is of niet.

Als derde aanbeveling kunnen een aantal additionele vragen gesteld worden. In dit onderzoek is sterk ingezoomd op wat kenniswerkers momenteel doen en voelen. Belangrijk is ook wat zij niet doen.

Om een aantal voorbeelden van vragen te geven die mogelijk opgenomen kunnen worden:

- Wat missen de kenniswerkers het meest?
- Door welke veranderingen zouden kenniswerkers zich meer mengen in de Nederlandse samenleving?

- Hoe waarderen kenniswerkers de Nederlandse samenleving ten opzichte van de samenleving uit het herkomstland?
- Wat zou er moeten veranderen in Nederland/woonplaats om de kenniswerker zich meer thuis te laten voelen?

Deze aanbevelingen zijn met opzet gericht op vervolgonderzoek. Juist omdat gewerkt is met dezelfde vragenlijst als het onderzoek in Rotterdam, zouden de aanbevelingen aan de gemeente en/of organisaties binnen de gemeente zeer sterk overeen komen met het onderzoek 'Over de rode loper'.

Tot slot wil ik aangeven dat kenniswerkers in Den Haag over het algemeen heel tevreden zijn over de stad. Zij voelen zich er welkom. Den Haag heeft ook verschillende maatregelen getroffen om dit te bewerkstelligen. Maar of kenniswerkers zich hierdoor meer of minder binden met de deze stad dan andere steden, vraagt om vervolgonderzoek.

Geraadpleegde literatuur

Babbie, E. (2007) *The Practise of Social Research*, Thomson Wadsworth: Belmont USA

Barendrecht, S. Resai, S. (2010) *De tweede generatie in Rotterdam. Enkele cijfers en achtergronden*. Risbo Erasmus Universiteit: Amsterdam

Baubock, R. (1994) *Transnational citizenship, membership and rights in international migration*. Edward Elgar Publishing Company: Brookfield, Vermont

Beaverstock, J.V. (2005) "Transnational Elites in the City: British Highly-Skilled Inter-Company Transferees in New York City's Financial District", *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31(2): 245-268.

Berkhout, Smid, Volkerink (2010) *Wat beweegt kennismigranten? Een analyse van de concurrentiekracht van Nederland bij het aantrekken van kennismigranten*. SEO ism Ministerie van economische zaken: Amsterdam

Bochove van, Rusinovic (2008) *Transnationalisme and dimensions of citizenship*, *Journal of Ethic and Migration Studies*, 34:8, 1337-1343

Bochove van, Rusinovic, Engbersen (2009) *De stad en staat van de burger. Het stadsburgerschap van de allochtone middenklasse*, Nicis Instituut: Den Haag

Bochove van, Rusinovic, Engbersen (2010) *Over de Rode Loper, kennismigranten in Rotterdam en Den Haag*, Den Haag: Nicis Institute

Broeders, D. Kremer, M. Meurs, P. (2008) *Identificatie met Nederland*, *Migrantenstudies* 2008, nr 3

Broek van den A., Keuzenkamp, S. (2008) *Het dagelijks leven van allochtone stedelingen*, Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau

Brink, G. van den (2006) *Culturele contrasten, Het verhaal van migranten in Rotterdam*, Amsterdam: Bert Bakker

Bleich, A. Van der Wal, G. (1990) *Grensgangers, leven tussen twee culturen*, Baarn/Den Haag: Ambo/Novib

Centraal Planbureau (2006) *Kansrijk kennisbeleid*. Den Haag: CPB.

Colic-Peisker, V. (2010) 'Free floating in the cosmopolis? Exploring the identity-belonging of transnational knowledge workers', *Global Networks*, 10(4), 467-488.

Dagevos, Gijsberts (2010) *At Home in the Netherlands? Trends in integration of non-western migrants. Annual report on integration 2009*, Sociaal Cultureel Planbureau: Den Haag

Dalen (2008), *Statistisch onderzoek met SPSS for Windows*. Utrecht: Lemma

Deth van, J., Leijenaar, M. (1994) *Maatschappelijke participatie in een middelgrote stad*, Rijswijk: Sociaal Cultureel Plan Bureau

- Ellemers, N. Spears, R. Doosje, B. (2002) *Self and Social Identity*, Annual Review Psychology 53:161-186
- Entzinger, H. & Dourleijn, E. (2008) *De lat steeds hoger. De leefwereld van jongeren in een multi-etnische stad*. Assen: Van Gorkum.
- Favell, A. (2008) *Eurostars and Eurocities: Free Movement and Mobility in an Integrating Europe*. Malden: Blackwell.
- Florida, R. (2005), *The Flight of the Creative Class. The New Global Competition for Talent*. HarperBusiness, HarperCollins: New York
- Florida, R. (2002), *The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure and Everyday Life*. Basic Books: New York
- Geelhoed, G. Nauta, F. (2003) *Grenzeloze Mobiliteit Kennismigranten: Hoe krijgen we het talent naar Nederland toe?* Innovatieplatform: Amsterdam
- Ginneken, J. (2008), *Handboek wereldburger, een inleiding interculturele communicatie*. Boom Onderwijs: Amsterdam
- Goffman, E. (1959) *The presentation of the self in everyday life*, Anchor Books: New York
- Howitt, D, Cramer, D. (2007) *Statistiek in de sociale wetenschappen*. Pearson Education Benelux: Amsterdam
- Hulsman, W. (2009) 'Kredietcrisis en organisatiecriminaliteit: vier mogelijke relaties'. Boom Juridische uitgeverij, Justitiële Verkenningen 35 (6), 26-42,
- Jenkins, R. (2008) *Social Identity third edition*, Routledge: Oxon.
- Joustra, A. (1993) *Buitenlanders over de Nederlandse identiteit, Vreemde Ogen*. Prometheus: Amsterdam
- Marger, M. (2006) 'Transnationalism or assimilation? Patterns of sociopolitical adaptation among Canadian business immigrants'. *Ethnic and Racial Studies* 29(5), 882-900.
- Merton, R. (1967) *Social theory and social structure*. The Free Press: New York.
- Ministerie van Justitie (2006) *Naar een modern migratiebeleid*. Deltahage: Den Haag
- Municipality of The Hague (2009) *The Hague Finder International City Directory 2009/2010*, Municipality of The Hague: Den Haag
- Onderwijsraad (2005) *De helft van Nederland hoogopgeleid*, Advies onderwijsraad: Den Haag
- Snel, E. Engersen, G. Leerkes, A. (2004) *Voorbij landsgrenzen Transnationale betrokkenheid als belemmering voor integratie*. Sociologische gids jaargang 51.
- Verkuyten, M. (2006), *Groepsidentificaties en intergroepsrelaties onder Turkse Nederlanders*, Mens en Maatschappij 2006 nr1.

Verkuysten, M. (2010), *Identiteit en diversiteit, de tegenstelling voorbij*, Pallas Publications:Amsterdam

Vertovec, S. (2001) *Transnationalisme and Identity*, Journal of ethic and migration studies Vol 27, No 4: 573-582

WRR (2007), *Identificatie met Nederland*, Amsterdam University Press: Den Haag

Geraadpleegde internetsites:

Europese Raad van Lissabon (2000) *Conclusies van het voorzitterschap, 23 en 24 maart 2000*
[http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/nl/ec/00100-r1.nl0.htm].

Europa.nl (2010), *Samenvatting van de EU wetgeving>onderwijs en opleiding*. Verkregen op 19 juni 2010 op www.europa.nl

Gemeente Den Haag (2010).*Informatie voor bewoners, expats en studenten*. Verkregen op 19 juni 2010 op <http://www.denhaag.nl/en/expats-and-students/to/Xpat-Desk.htm>

Gemeente Den Haag (2006), *Samen stad zijn. Burgers maken het verschil!* Beleidskader Burgerschap. (Op 3/11/2010 te downloaden vanaf <http://www.denhaag.nl/home/bewoners/to/Programmabureau-Burgerschap.htm>)

Gemeente Den Haag (2009)*Lets be a city together*, (op 2/2/2011) te downloaden vanaf:
<http://www.denhaag.nl/en/residents/to/Citizenship-plan-Lets-be-a-city-together.htm>

IND (2009) *Monitor kennismigrantenregeling 2008: periodieke weergave en de ontwikkeling van het (uitvoerings)beleid en cijfers inzake kennismigranten*. Immigratie en Naturalisatiedienst Informatie en Analysecentrum (INDIAC). Verkregen op 14 juli 2010, op
http://www.ind.nl/nl/Images/12.%20eindrappport%20Monitor%20Kennismigranten%202008%20-%20v%2006%20-%20naar%20repro%20090311%20DEF_tcm5-183778.pdf

IND (2006), cijfers en rapportages, MVV, aantal aanvragen verblijfsvergunning 2005:
<http://www.ind.nl/organisatie/cijfers-en-rapportages/archief/cijfers2005.aspx?cp=110&cs=46664>

IND (2007), cijfers en rapportages, MVV, aantal aanvragen verblijfsvergunning 2006:
<http://www.ind.nl/organisatie/cijfers-en-rapportages/archief/cijfers2006.aspx?cp=110&cs=46664>

IND (2008), cijfers en rapportages, MVV, aantal aanvragen verblijfsvergunning 2007:
<http://www.ind.nl/organisatie/cijfers-en-rapportages/archief/cijfers2007.aspx?cp=110&cs=46664>

IND (2009), cijfers en rapportages, MVV, aantal aanvragen verblijfsvergunning 2008:
<http://www.ind.nl/organisatie/cijfers-en-rapportages/archief/cijfers2008.aspx?cp=110&cs=46664>

IND (2010), cijfers en rapportages, MVV, aantal aanvragen verblijfsvergunning 2009:
<http://www.ind.nl/organisatie/cijfers-en-rapportages/archief/cijfers2009.aspx?cp=110&cs=46664>

IND (2011), cijfers en rapportages, MVV, aantal aanvragen verblijfsvergunning 2010:
<http://www.ind.nl/organisatie/cijfers-en-rapportages/archief/cijfers2010.aspx?cp=110&cs=46664>

Rijksoverheid.nl (2010); persberichten en rapporten kennisbeleid, verkregen op 20 juni 2010 via <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties?keyword=kennismigrant&form-period-from=&form-period-to=&form-department=&form-information-type=>

SER (2010) *arbeidsmigratiebeleid* – verkregen op 23 juni 2010 op <http://www.ser.nl/nl/publicaties/adviezen/2000-2007/2007/b25523.aspx>